

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Навчально-науковий інститут економіки та бізнесу

Кафедра економіки, маркетингу та підприємництва

Бурда Н.В., Чеботарьова Н.М.

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 051 «ЕКОНОМІКА» ТА 075 «МАРКЕТИНГ»

**Старобільськ
2021**

Економіка підприємства : методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальностей 051 «Економіка» та 075 «Маркетинг». Н.В. Бурда, Н.М. Чеботарьова. Старобільськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2021. 87 с.

Рецензенти:

Кукса І. М. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, фінансів та інформаційних технологій Луганського національного аграрного університету;

Рубежанська В. О. – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та банківської справи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Методичні рекомендації мають на меті забезпечити організацію ефективної самостійної роботи студентів із засвоєння матеріалу навчальної дисципліни – освітньої компоненти «Економіка підприємства».

Вони будуть корисними для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальностей 051 «Економіка» та 075 «Маркетинг».

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри економіки, маркетингу та підприємництва (протокол № 4 від 26.11.2020 р.)

Рекомендовано до друку: Вченою радою ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 5 від 24.12.2020 р.)

@ Бурда Н.В., Чеботарьова Н.М.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕМА 1. Теорії підприємств і основи підприємництва.....	6
ТЕМА 2. Види підприємств, їх організаційно-правові форми.....	13
ТЕМА 3. Структура та управління підприємствами.....	24
ТЕМА 4. Ринок і продукція.....	32
ТЕМА 5. Планування діяльності підприємства.....	40
ТЕМА 6. Капітал підприємства.....	44
ТЕМА 7. Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці.....	50
ТЕМА 8. Техніко-технічна база і виробнича потужність підприємства.....	64
ТЕМА 9. Організація виробництва і забезпечення якості продукції.....	69
ТЕМА 10. Витрати на виробництво та реалізацію продукції.....	74
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ.....	80
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	85

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Економіка підприємства» належить до обов'язкових дисциплін циклу професійної підготовки бакалаврів всіх економічних спеціальностей.

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування теоретичних знань і практичних навичок щодо сукупності економічних процесів, які здійснюються на підприємстві при використанні ресурсів задля задоволення потреб споживачів у відповідності до можливостей учасників господарської діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є виробничі відносини й економічні закони та закономірності, що виникають і діють на окремих підприємствах.

Основні завдання вивчення навчальної дисципліни полягають у формуванні у студентів сукупності знань, навичок та уявлень щодо предмету дисципліни.

У процесі опрацювання матеріалу дисципліни «Економіка підприємства» здобувачі вищої освіти мають сформувані наступні компетентності:

- ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в економічній сфері, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки.

- ЗК8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

- СК1. Здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях.

- СК2. Здатність здійснювати професійну діяльність у відповідності з чинними нормативними та правовими актами.

- СК4. Здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати.

- СК8. Здатність аналізувати та розв'язувати завдання у сфері економічних та соціально-трудоу відносин.

- СК10. Здатність використовувати сучасні джерела економічної, соціальної, управлінської, облікової інформації для складання службових документів та аналітичних звітів.

- СК11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.

- СК13. Здатність проводити економічний аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання малого, середнього та великого бізнесу, оцінку їх конкурентоспроможності з урахуванням відповідних особливостей виробничо-комерційної діяльності.

- СК14. Здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з врахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.

- СК16. Здатність проводити аналіз діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, у тому числі – й у контексті забезпечення економічної та соціальної стабільності регіону й держави.

Результатами навчання мають бути наступні:

- ПРН3. Знати та використовувати економічну термінологію, пояснювати базові концепції мікро- та макроекономіки;

- ПРН5. Застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій та прийняття управлінських рішень різними економічними агентами (індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами та органами державної влади);

- ПРН10. Проводити аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання різних галузей (з урахуванням їх ролі в економіці регіону), визначати функціональні сфери, розраховувати відповідні показники які характеризують результативність їх діяльності;

- ПРН13. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання соціально-економічних даних, збирати та аналізувати необхідну інформацію, розраховувати економічні та соціальні показники.

Навчальна дисципліна «Економіка підприємства» є теоретичним і методичним підґрунтям для подальшого опанування здобувачами вищої освіти таких дисциплін, як «Підприємництво та бізнес-планування», «Економіка і організація малого бізнесу», «Зовнішньоекономічна діяльність підприємства» тощо.

ТЕМА 1. ТЕОРІЇ ПІДПРИЄМСТВ І ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Термінологічний словник:

Бізнес – це будь-яка економічна діяльність в умовах ринкової системи господарювання, що приносить власнику певний зиск (прибуток).

Бізнес-план підприємства – це структурований план основних аспектів діяльності розвитку підприємства, розроблюваний на основі стратегії підприємства.

Бізнесмен – це ділова людина, підприємець, антрепренер, особа, що займається власним бізнесом, має свою справу з метою отримання прибутку або іншої вигоди.

Виробниче підприємництво – це вид підприємницької діяльності, спрямований на виробництво продукції, послуг, робіт, які підлягають реалізації споживачам.

Етика підприємництва – це ділова етика, заснована на відкритості, чесності, вірності слову, повазі законів та умінні вести бізнес.

Інноваційна модель підприємництва – це поведінка підприємця, спрямована на постійний пошук нових ресурсів, методів виробництва, ринків.

Інноваційне підприємництво – це підприємницька діяльність в сфері високих технологій, в основу якої покладено інноваційні ідеї зі створення наукомістких товарів та/або послуг.

Класична модель підприємництва – це поведінка підприємця, спрямована на отримання максимальної віддачі від наявних ресурсів.

Комерційне підприємництво – це діяльність, яка пов'язана з обміном, розподілом та споживанням товарів і послуг.

Культура підприємництва – це: 1) уявлення підприємця про цінність бізнесу (кожен підприємець певним чином бачить цілі бізнесу та володіє власною шкалою цінностей, відповідно до якої він судить про споживачів, клієнтів, потреби і його товарі, якість товару, очікувані вигоди тощо); 2) правила й норми поведінки при плануванні та здійсненні підприємницької діяльності, що впливають із уявлень про цінності бізнесу (підтримка контактів з клієнтами, виявлення їхніх бажань, активна пропозиція необхідного їм товару, після продажного обслуговування); 3) конкретна поведінка підприємця, у процесі якої він на практиці реалізує сформовані правила й норми культурної поведінки.

Малий бізнес – це бізнес, здійснюваний в малих формах, що спирається на підприємницьку діяльність приватних підприємців, невеликих фірм, малих підприємств.

Несприятливе підприємницьке середовище – це умови ведення підприємницької діяльності для яких характерні нерівноправні умови функціонування державного та приватного секторів економічної системи; відсутність або недосконалість законодавчих актів, що регламентують підприємницьку діяльність; відсутність або низький рівень розвитку ринкової інфраструктури; високий рівень податкового тиску на підприємців; обмеження доступу до ресурсів.

Підприємець – це особа, яка професійно займається підприємницькою діяльністю.

Підприємливість – це здатність господарюючих суб'єктів до самостійних, неординарних, нетипових дій.

Підприємництво – це господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку.

Підприємницька діяльність – це процес, здійснюваний приватними особами, підприємствами або організаціями щодо освоєння природних ресурсів, виробництва, придбання, продажу товарів або надання послуг в обмін на інші товари, послуги або гроші, слід враховувати, що цей процес повинен завершуватися взаємною вигодою бізнес-партнерів.

Підприємницьке середовище – це сукупність умов, які впливають на можливість формування та успішної реалізації підприємницької ідеї.

Соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність, направлена на вирішення нагальних соціальних проблем.

Сприятливе підприємницьке середовище – це наявність всіх умов для нормального, цивілізованого розвитку бізнесу; підтримка розвитку підприємництва на державному та регіональному рівнях у сфері законодавства, фінансово-кредитної та податкової системах; наявність державних пільг і стимулів для розвитку підприємницької діяльності; наявність умов для придбання нерухомості та оренди майна.

Суб'єкти підприємницької діяльності – це: 1) господарські організації (підприємства) – юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Принципи підприємницької діяльності: принцип вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; принцип самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і

споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; принцип вільного найму підприємцем працівників; принцип комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; принцип вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; принцип самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Причини припинення підприємницької діяльності: з власної ініціативи підприємця; у разі закінчення строку дії ліцензії; у разі припинення існування підприємця; на підставі рішення суду.

Типи підприємців: підприємець-власник, підприємець-орендар, підприємець-менеджер.

Функції підприємництва: інноваційна (творча) функція (полягає і сприяє генеруванню та реалізації нових комерційних ідей, здійсненню техніко-економічних, наукових розробок, проектів, що пов'язані з господарським ризиком); ресурсна функція (передбачає мобілізацію на добровільних засадах матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів); організаційна функція (полягає в безпосередній організації виробництва, збуту, реклами, зводиться до поєднання ресурсів в оптимальних пропорціях здійснення контролю за їх виконанням); стимулююча (мотиваційна) функція (зводиться до формування стимулюючого (мотиваційного) механізму ефективного використання ресурсів з урахуванням досягнень науки, техніки, управління організації виробництва, а також до максимального задоволення потреб споживача).

Питання для самоперевірки:

1. Що таке «підприємництво»?
2. Що таке «підприємницька діяльність»?
3. Що таке «бізнес»?
4. Назвіть елементи системи бізнесу.
5. Що таке «державний бізнес»?
6. Що таке «сімейний бізнес»?
7. Хто є суб'єктами підприємницької діяльності в Україні?
8. У чому полягає особлива роль малого бізнесу в забезпеченні сталого розвитку національної економіки?

Тестові завдання:

1. Підприємництво – це...

а) самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку;

б) тип господарської поведінки підприємців з організації розробок виробництва і реалізації благ з метою отримання прибутку і соціального ефекту;

в) діяльність, яку здійснюють приватні особи або надання послуг в обмін на інші товари, послуги, гроші, яка веде до взаємної вигоди зацікавлених осіб, організації;

г) усі відповіді вірні.

2. Ринкові умови господарювання підприємства не передбачають:

а) конкуренцію;

б) централізоване планування;

в) наявність приватної власності;

г) свободу підприємницького вибору.

3. Головне завдання підприємства полягає у:

а) задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку;

б) ефективному використанні основних фондів і оборотних засобів;

в) підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;

г) підвищенні якості продукції, що випускається.

4. Основним документом, що регулює діяльність підприємства є:

а) Господарський кодекс України;

б) статут;

в) ліцензія;

г) патент.

5. Підприємство набуває прав юридичної особи з дня:

а) укладання і підписання установчих документів;

б) відкриття розрахункового рахунку в банку;

в) державної реєстрації;

г) усі відповіді вірні.

6. Підприємство втрачає права юридичної особи і вважається ліквідованим з моменту:

- а) втрати власної печатки;
- б) виключення з державного реєстру;
- в) створення ліквідаційної комісії;
- г) рішення власника підприємства.

7. Колективний договір укладається:

- а) лише на державних підприємствах;
- б) на всіх підприємствах;
- в) на підприємствах, де частка держави у майні становить більше 50%;
- г) на всіх промислових підприємствах.

8. Класична модель підприємства орієнтована на:

- а) оновлення економічної системи держави;
- б) активне використання нових управлінських рішень для постійного зростання економічної та соціальної ефективності підприємства;
- в) пошук зовнішніх додаткових джерел ресурсів;
- г) максимально ефективного використання наявних ресурсів.

9. Що включає в себе економічна діяльність підприємства?

- а) складання стратегічної звітності;
- б) стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва;
- в) контроль за діяльністю підприємства;
- г) усі відповіді вірні.

10. Що означає і що включає в себе соціальна діяльність підприємства?

- а) підготовка і перепідготовка кадрів;
- б) постійне підтримування на належному рівні умов праці і життя трудового колективу;
- в) своєчасне перерахування коштів в пенсійний фонд;
- г) нарахування заробітної плати працівникам.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Дослідити правові основи і державне регулювання підприємництва в Україні (Господарський кодекс України (ГКУ), Цивільний кодекс України (ЦКУ), Закон України (ЗУ) «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про захист економічної конкуренції»).

Завдання 2. Розкрити етапи проведення процедури державної реєстрації підприємництва (Господарський кодекс України).

Завдання 3. Користуючись даними табл. 1.1, оцінити показники розвитку підприємництва в Україні.

Таблиця 1.1

Показники розвитку підприємництва в Україні

Підприємництва	Кількість підприємств			
	1-й рік	2-й рік	Δ	Δ, %
Кількість підприємств				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
Чисельність працівників, тис. осіб				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
Середня чисельність працівників на 1 підприємстві, тис. осіб				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
Обсяг виготовленої продукції (послуг, робіт), тис. грн.				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
Середній обсяг виготовленої продукції (послуг, робіт) 1 підприємством, тис. грн.				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
Обсяг реалізованої продукції (послуг, робіт) тис. грн.				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
Середній обсяг реалізованої продукції (послуг, робіт) 1 підприємством, тис. грн.				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				

Завдання 4. Дослідити та провести аналіз Законів України, що регулюють міжнародну підприємницьку діяльність в Україні (ЗУ «Про інвестиційну діяльність», ЗУ «Про режим іноземного інвестування», ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

Рекомендована література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV: редакція від 16.10.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV: редакція від 16.10.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР: редакції від 16.10.2020 року. [Електронний доступ]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції»: редакція від 13.02.2020 року. [Електронний доступ]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
5. Закон України «Про інвестиційну діяльність»: редакція від 16.10.2020 року. – [електронний доступ] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
6. Закон України «Про режим іноземного інвестування»: редакція від 01.08.2020 року. [Електронний доступ]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: редакція від 15.09.2020 року. [Електронний доступ]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.

ТЕМА 2. ВИДИ ПІДПРИЄМСТВ, ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ

Термінологічний словник:

1. Мета і характер діяльності підприємств:

Комерційні, метою діяльності яких є одержання прибутку.

Некомерційні, які не ставлять собі за мету отримання грошових економічних результатів, наприклад, громадські організації, обслуговуючі кооперативи.

2. Форма власності підприємств:

Приватні – діють на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи).

Колективні - засновані на власності колективу працівників підприємства, кооперативу, організації або об'єднання громадян; до них належать виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських, релігійних організацій та ін.

Комунальні - діють на основі комунальної власності територіальної громади.

Державні – діють на основі державної власності:

- державні комерційні підприємства, які діють на основі статуту, мають закріплене за ними майно, статутний капітал, утворюють цільові фонди за рахунок прибутку та зобов'язані приймати до виконання державні замовлення і державні завдання;

- казенні підприємства - утворюються за рішенням Кабінету Міністрів України у тих галузях, в яких законодавством дозволена господарська діяльність лише державним підприємствам; цим рішенням обумовлюються характер і обсяг основної діяльності підприємства, орган управління підприємством, який затверджує статут підприємства, встановлює виробничі завдання; особливістю таких підприємств є переважаюче виробництво суспільно необхідної, але нерентабельної продукції.

Змішані - засновані на змішаній формі власності (на основі об'єднання майна різних форм власності).

3. Спосіб утворення та формування статутного капіталу:

Унітарні, які створюються одним засновником, який виділяє необхідне майно, формує статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, здійснює керівництво та ін.; унітарними можуть бути державні, комунальні, колективні та приватні підприємства.

Корпоративні, які утворюються двома або більше засновниками на основі об'єднання майна, їх спільного управління справами на основі корпоративних прав, участі засновників у розподілі доходів та ризиків підприємства; до корпоративних належать кооперативні підприємства, господарські товариства, а також приватні підприємства, засновані на власності двох або більше осіб.

4. Розміри підприємств (за чисельністю працюючих та обсягом валового доходу від реалізації продукції за рік):

Малі (незалежно від форми власності), у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку щодо гривні.

Великі, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік перевищує тисячу осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну п'яти мільйонам євро за середньорічним курсом Національного банку щодо гривні.

Середні, які не належать до малих або великих.

5. Форма господарювання:

Одноосібні приватні підприємства - власником є фізична особа або сім'я; отримує дохід (прибуток), несе весь тягар відповідальності за бізнес та ризики.

Кооперативні підприємства - це добровільні об'єднання громадян з метою спільного ведення господарської діяльності та вирішення економічних, соціально-побутових та інших питань; можуть утворюватися у різних галузях - виробничі, житлові, споживчі кооперативи тощо;

Орендні підприємства - створюються з метою здійснення підприємницької діяльності на основі оренди майна існуючого державного або комунального підприємства; орендарем є юридична особа, утворена членами трудового колективу підприємства або підрозділу, майно якого орендується;

Господарські товариства - створені юридичними та (або) фізичними особами шляхом об'єднання їх майна та участі в підприємницькій діяльності з метою одержання прибутку. Господарські товариства є юридичними особами і можуть здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яка не суперечить законодавству.

6. За організаційно-правовою формою створення й існування підприємств:

Індивідуальне підприємництво у вигляді: фізичних осіб, які вправі займатися підприємницькою діяльністю без утворення юридичної особи;

приватних підприємств, де одна особа є власником бізнесу, веде його із залученням найманих працівників, зареєструвавшись як юридична особа.

Колективне підприємництво у формі об'єднання підприємців – господарські товариства та суспільства, які створюються шляхом внесків засновників у статутний капітал. Учасниками господарських товариств і суспільств можуть бути індивідуальні підприємці або юридичні особи.

7. За ознакою національної приналежності капіталу:

Національні, капітал яких повністю належить суб'єктам господарювання своєї країни. Національна приналежність визначається також місцем розташування й реєстрації основної компанії.

Іноземні, якщо сто відсотків капіталу підприємства є власністю суб'єктів господарювання іноземних країн, які повністю або в певній частині, яка забезпечує їх контроль.

Змішані або спільні підприємства, що створені як вітчизняними так і іноземними суб'єктами господарювання для ведення спільної діяльності.

8. За міжгалузевою структурою:

Моногалузеві (монопродуктові).

Диверсифіковані (в межах одного підприємства об'єднані різні види діяльності).

За ступенем участі партнерів - засновників у діяльності підприємства та відповідальності за її результати розрізняють:

Акціонерне товариство - господарське товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій. Весь прибуток акціонерного товариства належить акціонерам і поділяється на дві частини: одна розподіляється серед акціонерів у вигляді дивідендів, друга – це нерозподілений прибуток, що використовується на реінвестування.

Акціонерні товариства можуть бути відкритими або закритими.

Акції відкритого акціонерного товариства можуть розповсюджуватись шляхом відкритої підписки та купівлі - продажу на біржах. Акціонери відкритого товариства можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів і товариств.

Акції закритого акціонерного товариства розподіляються між засновниками або серед заздалегідь визначеного кола осіб. Вони не можуть розповсюджуватись шляхом підписки, купуватися або продаватися на біржі.

Товариство з обмеженою відповідальністю - господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами; таке товариство несе

відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном, а учасники товариства можуть понести збитки від його діяльності тільки в межах своїх вкладів;

Товариство з додатковою відповідальністю є господарським товариством, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами; воно несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники товариства несуть солідарну відповідальність у розмірах, кратних до вкладу кожного із них;

Повне товариство – це господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном;

Командитним товариством є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном (повні учасники), а інші учасники беруть участь в діяльності товариства лише своїми вкладами.

Господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. Господарські об'єднання діють на основі установчого договору та (або) статуту, які затверджуються їх засновниками.

Державне (комунальне) господарське об'єднання – це об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішеннями Кабінету Міністрів України, міністерств або органів місцевого самоврядування. Таке підприємство діє на основі рішення про його утворення і статуту, який затверджується органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання.

Асоціація - найпростіша форма договірної об'єднання підприємств, створена з метою постійної координації їх господарської діяльності. Такі підприємства об'єднуються шляхом централізації однієї або кількох функцій (виробничих, управлінських, організації спільних виробництв тощо).

Корпорація - договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів підприємств з делегуванням ними окремих повноважень органу управління корпорацією; цей орган використовує ці повноваження для централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств (найчастіше промислового і банківського капіталу) для досягнення його учасниками

спільної підприємницької ідеї, господарської мети. Такою метою можуть бути масштабний будівельний проект, реалізація цільової програми, науково-технічного проекту та ін.

Концерн - це статутне об'єднання підприємств, організацій на основі фінансової залежності від одного або групи учасників з централізацією функцій виробничого і науково-технічного розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.

Холдингова компанія – суб'єкт господарювання, який володіє контрольним пакетом акцій дочірніх підприємств, які є учасниками асоційованого підприємства (господарської організації).

Промислово-фінансова група (ПФГ) – об'єднання, яке створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на певний строк з метою реалізації конкретної державної програми розвитку пріоритетних галузей виробництва, структурної перебудови економіки, активізації інвестиційно-інноваційних процесів, підвищення ефективності діяльності підприємств, їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть види підприємств за формою власності.
2. Які існують організаційно-правові форми господарювання?
3. Обґрунтуйте вибір тієї чи іншої організаційно – правової форми господарювання.
4. Визначте переваги товариства з додатковою відповідальністю над товариством з обмеженою відповідальністю.
5. В чому полягають переваги та недоліки одноосібного володіння?
6. В чому полягають переваги та недоліки товариств?
7. Чому корпорації є домінуючою формою підприємницької діяльності?
8. В чому полягають недоліки корпорацій?
9. Назвіть і опишіть основні форми об'єднань підприємств в Україні.
10. Чим відрізняється державне підприємство від комунального?

Тестові завдання:

1. Залежно від способу утворення та формування статутного фонду підприємства бувають:

- а) господарські товариства;
- б) унітарні підприємства;
- в) корпоративні;
- г) великі;
- д) індивідуальні.

2. До господарських товариств належать:

- а) сімейні підприємства, одноосібні володіння;
- б) акціонерні товариства;
- в) повні та командитні товариства;
- г) товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю;
- д) фізичні особи – підприємці.

3. За масштабами виробництва підприємства бувають:

- а) індивідуальні, серійні, масові;
- б) великі, малі, середні;
- в) спеціалізовані, універсальні, змішані;
- г) виробничі, комерційні, фінансові, посередницькі, страхові;
- д) приватні, колективні, державні.

4. Підприємства, що володіють майном на правах господарського відання, не можуть:

- а) продавати, здавати в оренду, використовувати його як заставу;
- б) передавати таке майно як внесок до статутного капіталу господарських акціонерних товариств;
- в) приймати інші акти щодо розпорядження закріпленим за ним майном;
- г) використовувати таке майно для здійснення підприємницької діяльності;
- д) заключати паралельно угоди щодо використання іншого майна в підприємницькій діяльності.

5. Промислово-фінансова група – це:

- а) об'єднання, яке створюється за рішенням уряду України для розробки і реалізації промислової політики держави;
- б) це об'єднання кредитно-фінансових установ, створених з метою інвестування промислового сектора економіки;
- в) це об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, банки, наукові і проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, яке створюється за рішенням уряду України на певний термін;
- г) це об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, банки, наукові й проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, яке створюється за рішенням учасників об'єднання;

д) це об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, банки, наукові й проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності але виключно резидента України.

6. Товариство з обмеженою відповідальністю – це товариство:

- а) яке засноване двома або кількома особами;
- б) яке може бути засноване однією особою;
- в) статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом;
- г) учасники несуть ризик збитків в межах вартості своїх вкладів;
- д) учасники несуть ризик збитків рівними частинами.

7. Чим відрізняється міжнародна фірма від транснаціональної компанії?

- а) це є тотожні поняття;
- б) міжнародна фірма – це фірма, сфера виробничої та комерційної діяльності якої розповсюджується на зарубіжні країни, а транснаціональна компанія – це компанія, яка зареєстрована та здійснює бізнес у декількох країнах, має зарубіжні філії і дочірні підприємства, розповсюджує акції на різних фондових біржах світу;
- в) міжнародна фірма - це фірма, яка зареєстрована та здійснює бізнес у декількох країнах, має зарубіжні філії і дочірні підприємства, розповсюджує акції на різних фондових біржах світу, а транснаціональна компанія – це компанія, сфера виробничої та комерційної діяльності якої розповсюджується на зарубіжні країни;
- г) сфера і методи діяльності міжнародної фірми і транснаціональної компанії є однаковими вони відрізняються лише масштабом – транснаціональна компанія є більш потужним об'єднанням;
- д) транснаціональна компанія може виступати лише у формі акціонерного товариства, а міжнародна фірма може мати будь-яку організаційну форму.

8. Самостійний баланс, розрахунковий рахунок, печатку із своєю назвою повинно мати:

- а) кожне підприємство;
- б) підприємство в разі, якщо це визначено статутом підприємства;
- в) всі підприємства окрім одноосібного володіння;
- г) підприємство в разі наявності відповідних дозволів;
- д) це залежить від сфери діяльності підприємства.

9. Чим відрізняється дочірнє підприємство від філії?

- а) це різні назви однієї організаційної структури;
- б) дочірнє підприємство є самостійним суб'єктом господарювання на відміну від філії;
- в) філія має юридичну самостійності, а дочірня компанія не має;
- г) дочірня компанія є юридичне несамотійне відгалуження материнської компанії, а філія наділена фінансовою і юридичною автономією.
- д) філія як правило складається із кількох дочірніх компаній.

10. Змішане підприємство діє:

- а) на базі різних сфер діяльності;
- б) на базі вітчизняного та іноземного капіталу;
- в) на базі територіально відокремлених філій одного підприємства;
- г) на базі різних форм власності;
- д) підприємство, яке декілька разів змінювало організаційну форму.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Користуючись даними табл. 2.1 здійснити аналіз зміни кількості підприємств в Україні за формами власності та організаційно-правовими формами. Зробити відповідні висновки.

Таблиця 2.1

Підприємства України за формами власності та організаційно-правовими формами

Підприємства	1-й рік	2-й рік	Δ	Δ, %
Приватне підприємство	201917	201788		
Державне підприємство	4042	4019		
Іноземне підприємство	679	676		
Акціонерне підприємство	15893	15571		
Товариство з обмеженою відповідальністю	453931	488205		
Товариство з додатковою відповідальністю	1311	1336		
Повне товариство	1337	1361		
Командитне товариство	384	387		
Асоціація	2203	2260		
Корпорація	565	560		
Консорціум	64	66		
Концерн	193	195		

Завдання 2. Ознайомитися з Главами 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 Господарського кодексу України та Главою 8 Цивільного кодексу України та на основі даних законодавчих документів скласти блок-схему, що

відображає організаційно-правові форми ведення господарської діяльності в Україні.

Завдання 3. На підставі чинного законодавства, визначити для кожної форми власності засновницькі документи. Заповнюючи таблицю, проставити «+», якщо документ необхідний для реєстрації, «-», якщо документ не подається.

Таблиця 2.2

Засновницькі документи при створенні суб'єктів господарювання різних форм власності

Документи	Приватне підприємство	Господарські товариства				
		ТОВ	АТ	ТзДВ	КТ	ПТ
Заява про реєстрацію						
Рішення засновників про створення						
Статут						
Засновницький договір						

Завдання 4. Проаналізувати показники ефективності діяльності підприємств Луганської області за різними розмірами. Зробити висновки.

Таблиця 2.3

Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2019 рік, тис. грн.

Підприємства	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Усього		11195207,5		2143858,5
по великих підприємствах		7211468,0		10388,0
по малих підприємствах		2735045,6		1423437,3
по середніх підприємствах		1248693,9		710033,2
у т.ч. по мікропідприємствах		467781,1		456271,4

Завдання 5. Власниками господарського товариства є 3 підприємця. Розмір внеску першого учасника склав 275 тис. грн., другого учасника 180 тис. грн., третього учасника 120 тис. грн. При цьому за звітний період підприємство отримало валовий дохід у розмірі 1850 тис грн. при валових витратах підприємства в розмірі 2950 тис. грн.

Визначте: розмір боргових зобов'язань кожного з співвласників товариства в разі, якщо підприємство організовано у формі:

- 1) акціонерного товариства;
- 2) товариства з обмеженою відповідальністю;
- 3) товариства з додатковою відповідальністю;
- 4) повного товариства;
- 5) командитного товариства за умови, що перший учасник є повним учасником, а другий і третій учасники вкладниками.

Завдання 6. Проаналізувати кількість підприємств за видами діяльності Луганської області на основі статистичної інформації. Зробити відповідні висновки.

Таблиця 2.4

Кількість підприємств за видами економічної діяльності, 2017-2019 рр.

Вид діяльності	Роки			Відхилення	
	2017	2018	2019	одиниць	%
Сільське, лісове та рибне господарство					
Промисловість					
Будівництво					
Оптова та роздрібна торгівля					
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність					
Тимчасове розміщення й організація харчування					
Інформація та телекомунікація					
Фінансова та страхова діяльність					
Операції з нерухомим майном					
Професійна, наукова та технічна діяльність					
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування					
Освіта					
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги					
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок					
Надання інших видів послуг					

Рекомендована література:

1. Бережна М.С. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_005.pdf
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ, 2016. 528 с.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (ред. від 12.08.2015 р.). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

4. Гурська О.М. Групи підприємств в Україні: структура, мета формування та проблеми обліку. *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент.* 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..

5. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: редакції від 16.10.2020 року. [Електронний доступ]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

6. Закон України «Про захист економічної конкуренції»: редакція від 13.02.2020 року. [Електронний доступ]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.

7. Закон України «Про інвестиційну діяльність»: редакція від 16.10.2020 року. [Електронний доступ]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.

8. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» редакція від 06.12.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

9. Закон України «Про господарські товариства» редакція від 03.07.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>.

10. Конституція України: редакція від 01.01.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

11. Цивільний кодекс України: редакція від 16.10.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

ТЕМА 3. СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Термінологічний словник:

Управління – обов’язковий елемент соціальної форми діяльності людей, а також технічних і технологічних систем. Тобто воно здійснюється там, де необхідно відповідно впливати на об’єкт або систему з метою упорядкування чи переведення її з одного стану в інший.

Структура підприємства - це його внутрішня будова, яка характеризує склад, розміри його внутрішніх підрозділів, їх підпорядкованість та систему взаємозв’язків між ними.

Суб’єкт управління – це суспільні інститути (організації, установи), а також працівники апарату управління підприємств. Діяльність суб’єкта управління пов’язана з процесами, що відбуваються в складних об’єктах з розв’язанням проблемних ситуацій, зумовлених збурювальними діями внутрішніх (вихід з ладу техніки, недисциплінованість виконавців та ін.) і зовнішніх чинників (несприятливі кліматичні умови, порушення договорів постачання техніки і матеріалів тощо).

Об’єктом управління є різноманітні форми суспільних відносин, поведінки і діяльності людей. Проте управління пов’язане не тільки з людьми, а й через них з речовими елементами виробництва. На підприємстві об’єктами управління вважаються всі виробничі ресурси (обладнання, сировина, матеріали, продукція), всі види енергії, процес безперервного руху виробничих засобів (грошової, виробничої і товарної форм).

Виробнича структура підприємства – це сукупність, кількісний склад і взаємозв’язки його виробничих підрозділів, які прямо або опосередковано беруть участь у виробничому процесі.

Організаційна структура управління будь-яким суб’єктом господарювання – це форма системи управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів.

Лінійні зв’язки виникають між підрозділами та керівниками різних рівнів управління. Ці зв’язки з’являються там, де одного керівника підпорядковано іншому.

Функціональні зв’язки характеризують взаємодію керівників, які виконують певні функції на різних рівнях управління, але між ними не існує адміністративного підпорядкування.

Міжфункціональні зв’язки мають місце між підрозділами того самого рівня управління.

Лінійний тип організаційної структури управління характеризується лінійними формами зв’язку між ланками управління і, як

наслідок, концентрацією всього комплексу функцій управління та вироблення керуючих дій в одній ланці управління.

Лінійно-штабна організаційна структура. Вона є різновидом лінійної організаційної структури. За такої структури для розвантаження вищого керівництва створюється штаб, до складу якого включають фахівців з різних видів діяльності.

Функціональний тип організаційної структури управління. Для сучасного виробництва характерним є поглиблення спеціалізації виробництва та управління і тому реалізація управлінських функцій розподіляється між керівниками й органами, які передають нижчим рівням управління обов'язкові для них завдання. Таким чином, диференціація функцій управління є основою переходу до функціональної структури управління.

Лінійно-функціональний (комбінований) тип організаційної структури управління підприємством. Такий тип структури покликаний усунути недоліки лінійного та функціонального типів структур управління: функціональні ланки позбавлені права прямого впливу на виконавців; здійснюють прямий адміністративний вплив на виконавців. Передбачається, що першому (лінійному) керівнику в розробці конкретних питань та підготовці відповідних рішень, програм, планів допомагає спеціальний апарат, який складається з функціональних підрозділів (відділів, груп, бюро).

Дивізіональна структура управління. Передбачає створення в структурі підприємства самостійних господарських підрозділів – виробничих відділень, орієнтованих на виробництво та збут конкретних видів продукції однієї групи або ж однієї продукції. При цьому передбачається спеціалізація виробничих відділень в головному підприємстві за окремими видами або групами продукції та передача їм повноважень з управління виробничими та збутовими дочірніми підприємствами, розташованими в даній країні та за кордоном.

Питання для самоперевірки:

1. У чому сутнісна відмінність між поняттями «виробнича структура підприємства», «загальна структура підприємства» та «організаційна структура управління підприємством»?
2. Поясніть відмінність між корпусною і комбінатською виробничими структурами підприємства.
3. Чи може підприємство в сьогоденних умовах ефективно функціонувати на ринку як замкнута система? Поясніть.

4. Чому недотримання основних засад і правил управлінської діяльності суттєво впливає на зниження ефективності менеджменту на підприємстві?

5. Поясніть, чому в ринкових умовах господарювання є неможливим використання ієрархії як єдиного інструменту управління.

6. Чи доцільно використовувати лише економічні методи управління з метою досягнення підприємством максимальної ефективності його функціонування?

7. У чому відмінність між вертикальною і департаментною організаційними структурами управління підприємством?

8. Охарактеризуйте переваги функціональної структури управління підприємством.

9. Як, зазвичай, визначається чисельність управлінського персоналу на підприємстві?

10. Поняття й організація управління діяльністю підприємства.

11. Еволюція концепцій управління підприємством.

12. Сучасні принципи управління підприємством.

13. Загальні функції управління підприємством, їхня характеристика.

14. Вплив методів управління на окремих працівників та колектив у цілому.

15. Характеристика організаційних структур управління підприємством.

16. Переваги й недоліки ієрархічних та адаптивних організаційних структур управління підприємством.

17. Характерні особливості лінійно-штабної та лінійно-функціональної структур управління.

18. Різновиди структур адаптивного типу.

19. Сутність і розвиток корпоративного управління в Україні.

Тестові завдання:

1. Управління підприємством – це:

а) особлива форма економічних відносин, що має свою логіку розвитку, зміну і розвиток концепцій;

б) неперервна взаємодія та координація дій персоналу з виконання функцій управління для досягнення мети господарської діяльності;

в) постійний і системний вплив на діяльність його структурних підрозділів для забезпечення узгодженої роботи і досягнення кінцевого позитивного результату;

г) розробка структури управління підприємством.

2. Методи управління – це:

- а) способи впливу на окремих працівників та виробничі колективи в цілому, що необхідні для досягнення цілей підприємства;
- б) координація дій виробничого персоналу з виконання його функцій для досягнення мети господарської діяльності підприємства;
- в) прийняття нових законодавчих актів, що регулюють діяльність підприємства;
- г) концентрація виробництва в одному регіоні.

3. Процес управління на підприємстві – це:

- а) постійна систематична форма економічних відносин структурних підрозділів підприємства, що має свою логіку розвитку;
- б) неперервна взаємодія та координація дій персоналу з виконання функцій управління для досягнення мети господарської діяльності;
- в) вплив вищого органу управління підприємства на діяльність його структурних підрозділів для забезпечення узгодженої роботи і досягнення кінцевого позитивного результату;
- г) розробка організаційної структури управління.

4. Який тип організаційної структури управління характеризується лінійними формами зв'язку між ланками управління і, як наслідок, концентрацією всього комплексу функцій управління та вироблення управлінських дій в одній ланці управління?

- а) лінійний;
- б) функціональний;
- в) матричний;
- г) дивізійний.

5. За допомогою якої функції менеджменту забезпечується об'єднання різних частин фірми в єдине ціле?

- а) організаційної;
- б) планування;
- в) контролю;
- г) мотивації.

6. До переваг лінійної структури управління належать:

- а) потрібність високої кваліфікації керівника;
- б) відсутність суперечливих вказівок;
- в) зменшення часу проходження інформації;
- г) всі відповіді вірні.

7. До ієрархічних структур управління належать:

- а) лінійно-функціональна структура;
- б) програмно-цільова структура;
- в) матрична структура;
- г) всі відповіді вірні.

8. До органічних структур управління належать:

- а) лінійні структури управління;
- б) функціональні структури управління;
- в) продуктові структури управління;
- г) всі відповіді вірні.

9. Структура управління організацією або організаційна структура – це:

- а) процес управління виробничими процесами всередині організації;
- б) сукупність заходів спрямованих на досягнення поставленої перед організацією цілей;
- в) упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів системи, що визначає поділ праці і службові зв'язки між структурними підрозділами і працівниками апарату управління;
- г) зміна факторів та аналіз проходження і здійснення певних операцій, пов'язаних з реалізацією планів та програм.

10. Недоліком функціональної структури управління вважається:

- а) зменшення часу проходження інформації;
- б) складність контролю;
- в) потрібність високої кваліфікації керівника;
- г) всі відповіді вірні.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Визначити ефективність управлінського рішення про ліквідацію організаційної середньої ланки управління – начальників цехів, якщо: підприємство має 3 цехи, які складаються з 5 дільниць кожен, кожна дільницю очолює старший майстер і два змінних майстра, середня заробітна плата майстрів 2000 грн./міс., заробітна плата начальника цеху – 4000 грн./міс. Додаткові одноразові витрати на створення нових інформаційних каналів зв'язку між вищим керівництвом і майстрами 20000 грн. і 5000 грн. щорічно на підтримання їх у робочому стані.

Розв'язання

Ефективність управлінського рішення E_f визначається за формулою:

$$E_f = P/K,$$

Де P – економічний результат

K – витрати на досягнення управлінських рішень

Визначимо очікувані надходження від рішення про ліквідацію цехів:

$$P = 4000 \times 12 \times 3 = 14400 \text{ (грн./рік)},$$

Де 4000 – заробітна плата начальника цеху за місяць, грн.; 12 – кількість місяців у році, 3 – кількість цехів, запланованих до ліквідації.

Визначимо очікувані додаткові витрати від втілення запланованих рішень;

$$K_1 = 20000 + 5000 = 25000 \text{ грн за перший рік};$$

$K_i = 5000$ грн за кожен наступний рік роботи у нових умовах.

Ефективність прийнятого рішення у перший рік становитиме:

$$E_1 = 14400 / 2500 = 5,76,$$

А у наступні роки

$$E_i = 144000 / 500 = 28,8.$$

Отже, навіть з урахуванням непередбачених витрат, пов'язаних з ліквідацією середньої ланки управління, за даних умов, управлінське рішення ефективне, тому що термін повернення капіталовкладень $T_{\text{пов}} = 1/E_f$ (років) в даному випадку становить 1/12 року, що значно менше нормативного терміну ($\approx 6,7$ років при $E_n = 0,15$).

Завдання 2. На сьогодні жодна організація не працює відокремлено від зовнішнього середовища. Умовно фактори зовнішнього середовища поділяють на пряму та непряму дії. Перші безпосередньо впливають на діяльність організації і залежать від неї; другі мають опосередкований вплив на організацію через певні механізми та взаємовідносини.

До факторів зовнішнього середовища належать такі, як конкуренти, стан економіки, техніки та технології, споживачі, посередники, соціально-культурні чинники, політичні обставини, міжнародне оточення, законодавство, науково-технічний прогрес, міжнародні події, акціонери тощо.

Згрупуйте зазначені вище чинники у дві колонки: 1) фактори прямої дії зовнішнього середовища; 2) фактори непрямої дії.

Завдання 3. Підприємство «Сатурн» займається складанням фотоапаратів з іноземних комплектуючих (корпуси для фотоапаратів, оптичні елементи й електроніка), потім продає їх на внутрішньому ринку. Підприємство має таку структуру (рис. 3.1):

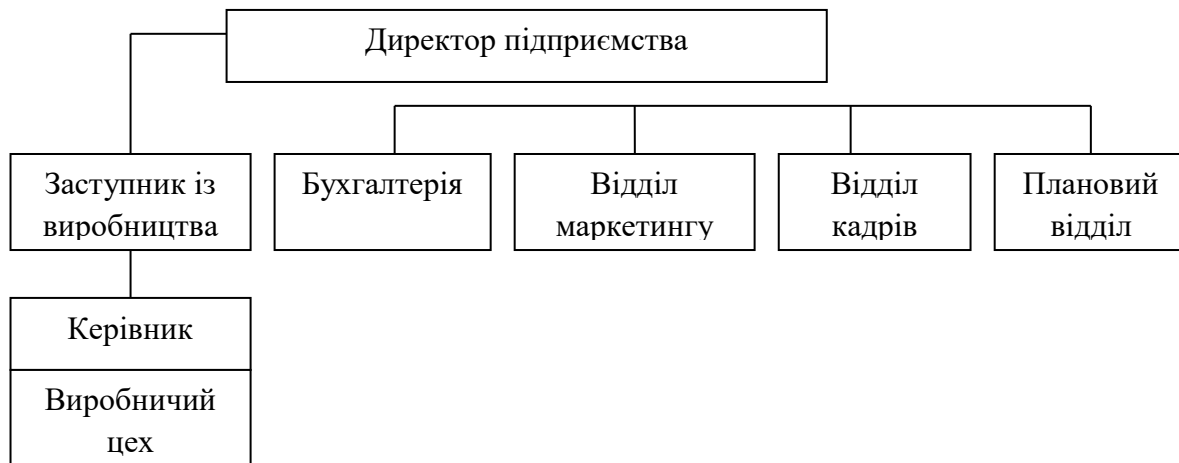


Рис. 3.1. Структура підприємства «Сатурн»

У зв'язку з підвищенням митних тарифів на комплектуючі фотоапаратів провели економічні розрахунки, згідно з якими встановили, що вигідніше буде виготовляти більшу частину комплектуючих на цьому підприємстві. Вирішили також виготовляти корпуси для фотоапаратів та оптичні елементи. Електроніку закупають за кордоном.

Накресліть нову схему підприємства, враховуючи заплановані зміни. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 4. Побудувати матричну структуру управління підприємством з метою розробки 9 проектів.

Вихідні дані: кількість функціональних служб 5; у розробці 2-го і 8-го проектів не беруть участі дві функціональні служби; у розробці 4-го і 5-го проектів не беруть участі три функціональні служби; у розробці 5-го проекту не беруть участі 2-га та 3-я служби.

Завдання 5. За умов, коли на підприємстві працює директор і 5 його заступників, є 10 штатних (функціональних) служб і 15 виробничих підрозділів, побудувати: лінійну структуру управління; функціональну структуру управління; лінійно-штабну структуру управління; лінійно-функціональну структуру управління.

Завдання 6. Спроектувати продуктову, споживчу та територіальну структури управління організацією.

Вихідні дані: кількість заступників у директора – 5; кількість лінійних підрозділів – 7; кількість функціональних служб – 5; кількість міст України, в які постачається продукція підприємства – 6; кількість країн світу, в які постачається продукція підприємства – 2; кількість видів продукції, яку

виготовляє підприємство – 6; кількість груп споживачів, потреби яких забезпечує підприємство – 4.

Завдання 6. Скласти бізнес-план відкриття виробничого (надання послуг) підприємства у м. Старобільськ. Бюджет оберіть самостійно.

Рекомендована література:

1. Ващенко А.А. Організація виробництва в умовах мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування машинобудівних підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4121>.

2. Радочинська А.В. Удосконалення організаційної структури підприємств в умовах розвитку конкурентного середовища. *Сучасний соціокультурний простір*. 2017. № 10. С. 6–8.

3. Чичотка В.В. Обґрунтування моделі побудови оптимальної організаційної структури підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. № 5–2(05). С. 40–45.

4. Терещенко Т. Теорія організації: навчальний посібник. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. 335 с.

5. Петренко Л.А., Трейтяк М. М. Оцінювання рівня організації управління підприємством. *Стратегія економічного розвитку України*. 2015. № 36. С. 107—117. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2015_36_14.

6. Криворучко О.Н., Сукач Ю.А. Организационное моделирование процессно-ориентированной структуры управления предприятием. *Економіка транспортного комплексу*. 2015. Вип. 25. С. 50-66. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ektk_2015_25_6.

7. Ігнат'єв О.І. Теоретичні засади проектування організаційних структур управління в системі реалізації стратегічних змін. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2015. Вип. 1. С. 45-50. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2015_1_9.

ТЕМА 4. РИНОК І ПРОДУКЦІЯ

Термінологічний словник:

Ринок – це соціально-економічні відносини між відособленими виробниками і споживачами в процесі обміну продуктами або послугами. За допомогою цих відносин визначається суспільна цінність товарів, відображена у їх ціні.

Структура ринку – це сукупність та взаємодія окремих елементів ринку, а також співвідношення між ними.

Регулююча функція ринку забезпечує саморегулювання товарного виробництва.

Інформаційна функція ринку полягає в тому, що через коливання цін на продукцію ринок надає усім суб'єктам господарювання об'єктивну інформацію, важливі відомості про фактичні витрати виробництва, суспільно необхідну кількість, асортимент і якість тієї продукції, що постачається на ринок.

Ціноутворююча функція ринку виявляється при встановленні цін на продукцію.

Стимулююча функція ринку полягає в тому, що за допомогою цін він стимулює виробництво саме тієї продукції, яка необхідна споживачам.

Розподільча функція ринку полягає в тому, що доходи, які отримують суб'єкти господарювання, – це в основному виплати за фактори виробництва і залежать від ціни, яка встановлюється на ринку на цей фактор.

Функція санації ринку полягає в тому, що ринок за допомогою конкуренції звільняє національну економіку країни від економічно неефективних суб'єктів господарювання.

Контролююча функція ринку полягає в тому, що за допомогою ринку здійснюється контроль споживачів над виробництвом.

Інтегруюча функція ринку полягає в тому, що ринок забезпечує безпосередність процесу суспільного відтворення, поєднує національну економічну систему в єдине ціле, розвиває зовнішньоекономічні зв'язки, сприяє інтегрованості національної економіки у світове господарство.

Ринок засобів виробництва – економічні відносини між різними суб'єктами підприємницької діяльності з приводу купівлі-продажу та використання засобів (машин, устаткування, обладнання) та предметів праці, (енергії, палива, сировини, матеріалів).

Ринок предметів споживання і ринок послуг призначені для задоволення споживчих (фізіологічних, соціальних) потреб населення.

Ринок праці є сукупністю соціально-економічних відносин між роботодавцями і найманими працівниками щодо купівлі-продажу і використання робочої сили.

Ринок нерухомості спрямований на задоволення виробничих та особистих потреб споживачів.

Фінансовий ринок – це сукупність економічних відносин щодо купівлі-продажу вільних грошових коштів та їх перетворення на грошовий капітал.

Валютний ринок – сукупність економічних відносин щодо купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів (чеків, векселів, акредитивів, телеграфних і поштових переказів в іноземній валюті).

Ринок інтелектуальних ресурсів – це економічні відносини між різними господарюючими суб'єктам з приводу купівлі - продажу та використання інтелектуального капіталу: ліцензій, патентів, комп'ютерних програм, товарних знаків, авторських прав та ін.

Ринок інформації об'єднує діяльність його суб'єктів з приводу обігу специфічного товару – інформації.

Страховий ринок – це сукупність соціально-економічних відносин щодо купівлі-продажу та організації надання страхових послуг.

Місцевий ринок охоплює територію окремого населеного пункту (селища, міста) або району.

Регіональний ринок – це сукупність усіх ринків в межах однієї адміністративної області країни або їх сукупності (наприклад, ринок південного або центрального регіону України).

Національний ринок – це сукупність всіх ринків в межах території певної країни.

Транснаціональний ринок охоплює територію кількох держав або континентів (наприклад, ринок східної Європи, азійський ринок).

Світовий ринок включає в себе ринки багатьох країн незалежно від місця їх розташування.

Нерозвинений ринок характеризується випадковістю ринкових відносин, товарним (бартерним) характером обміну.

Вільний ринок не слід ототожнювати із стихійним, хаотичним ринком. «Вільний» в цьому контексті означає існування безлічі виробників, які конкурують між собою, вільний вибір видів господарської діяльності, необмежений рух виробничих ресурсів, відсутність суб'єктивних чинників впливу на ціни, не обтяженість ринку втручанням державних структур, відсутність монополій та ін.

Регульований ринок передбачає втручання держави у ринкові відносини за допомогою різних важелів (механізм ціноутворення, державні замовлення, податки, інвестиції в різні галузі тощо).

Деформований ринок пов'язаний із надмірним втручанням держави у ринкові відносини, що призводить до втрати самостійності у веденні бізнесу, надмірної централізації розподілу ресурсів, незбалансованості попиту і пропозиції, монополізму виробника, порушення грошового обігу, інфляції, розквіту тіньової економіки та ін.

Монополізований ринок характеризується ринковою владою одного виробника або покупця, яка виявляється у контролі над ціноутворенням, незначною кількістю виробників, недостатністю ринкової інформації, обмеженим доступом до виробничих ресурсів.

Ринок досконалої конкуренції є ринковою структурою, яка характеризується великою кількістю невеликих підприємств і фірм, які не впливають на ринкову ціну.

Ринок монополістичної конкуренції характеризується ринковою владою продавців диференційованого товару, які конкурують між собою за обсяги продажів, тобто за споживачів.

Ринок чистої монополії – тип ринкової структури, який характеризується концентрацією всієї галузевої пропозиції в одного виробника (продавця).

Олігополістичний ринок характеризується функціонуванням незначної кількості підприємств, а галузеві вхідні бар'єри є досить високими і тому проникнення в галузь утруднене.

Ринкова влада – здатність виробника або споживача впливати на ринкову ціну.

Ринкова інфраструктура є сукупністю особливих інститутів, які виконують функції надання спеціалізованих послуг суб'єктам господарювання з метою створення для них нормальних умов для функціонування, найкращої реалізації їх інтересів.

Біржа є місцем укладання угоди між продавцями і покупцями.

Фінансово-кредитні посередники як елементи ринкової інфраструктури виконують функцію мобілізації тимчасово вільних коштів та спрямування їх на кредитування підприємницьких структур.

Небанківські фінансові інститути – це установи кредитної системи небанківського типу, які акумулюють грошові кошти населення, підприємств, держави, спеціалізуються на виконанні певних операцій або обслуговують обмежене коло клієнтів.

Конкуренція – це суперництво між товаровиробниками за більш вигідні умови виробництва і збуту продукції.

Продукція – продукт виробництва у матеріальній, духовній та інтелектуальній сферах, який вимірюється переважно у натуральному і грошовому виразі.

Валова продукція – це обсяг виробленої продукції в галузі за певний період.

$$ВП = ТП + НВ_{НВ}^К - НВ_{НВ}^П,$$

де ВП – валова продукція, грн.;

ТП – товарна продукція підприємства, грн.;

$НВ_{НВ}^К, НВ_{НВ}^П$ – вартість залишків незавершеного виробництва відповідно на кінець і початок планового періоду, грн.

Товарна продукція – це частина валової продукції, призначена для реалізації.

$$ТП = \sum_{i=1}^n Ц_i \cdot ОР_i,$$

де ТП – товарна продукція підприємства, грн.;

$Ц_i$ – ціна і-го виду продукції, грн./ц;

$ОР_i$ – обсяг реалізації і-х видів продукції, ц;

n – кількість найменувань продукції, що виробляється.

Чиста продукція – це новостворена на підприємстві вартість, що характеризує результати використання власного трудового потенціалу.

$$ЧсП = ТП - МВ - А,$$

де ЧсП – чиста продукція у плановому періоді, грн.;

МВ – матеріальні витрати на виробництво товарної продукції в плановому періоді, грн.;

А – сума амортизаційних відрахувань, грн.

Маркетинг – це виробничо-комерційна і наукова діяльність підприємства, спрямована на дослідження кон'юнктури ринку з метою задоволення потреб споживачів і в кінцевому результаті отримання прибутку.

Рівень товарності – відношення товарної (реалізованої) продукції до валової:

$$P_T = \frac{ТП}{ВП} \cdot 100\%,$$

де P_T – рівень товарності продукції, %;

ТП – товарна (реалізована) продукція, грн. (ц);

ВП – валова (вироблена) продукція, грн. (ц).

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте «еволюційний шлях» сутності поняття ринку.
2. Охарактеризуйте найважливіші функції ринку.

3. Чи може ринок «обійтись» без забезпечення деяких умов свого функціонування, чи усі вони є обов'язковими? Поясніть.

4. Чим відрізняються регульований і деформований ринки?

5. Якими є основні ознаки ринку досконалої конкуренції?

6. Що таке «ринкова влада» і коли вона має місце?

Тестові завдання:

1. Ринок – це:

- а) механізм, який зводить разом покупців та продавців;
- б) суспільство, де діє культ попиту та мається можливість його задоволення;
- в) сфера товарного обігу і зв'язана з ним сукупність товарно-грошових відносин, яка виникає між виробниками (продавцями) та споживачами (покупцями) у процесі купівлі-продажу товарів;
- г) система економічних відносин, які виникли на умовах взаємодії між виробництвом та споживанням товарів.

2. Що не відноситься до основних типів ринків?

- а) ринок споживачів;
- б) ринок виробників;
- в) ринок проміжних продавців;
- г) вірної відповіді нема.

3. До найбільш розвинутих елементно-технологічних форм ринку не належить:

- а) ринок засобів виробництва;
- б) ринок робочої сили;
- в) комунікаційний ринок;
- г) ринок інвестицій.

4. В залежності від територіально-просторової організації можна виділити:

- а) ринок інвестицій;
- б) ринок робочої сили;
- в) ринок предметів споживання;
- г) транснаціональний ринок.

5. Принципом поведінки суб'єктів господарювання на ринку є:

- а) принцип соціального партнерства;
- б) принцип єдиного простору;

- в) принцип свободи підприємництва;
- г) вірні відповіді а, в.

6. До локальних засад саморегуляції господарської поведінки не відноситься:

- а) спільність комерційних інтересів і постійний пошук засобів максимального задоволення потреб споживачів;
- б) не рівноправність у взаємовідносинах, що означає різну відповідальність за порушення умов угоди;
- в) взаємовигідність ділових стосунків, що передбачає забезпечення достатнього прибутку партнерам за господарськими угодами;
- г) самообмеження особистого споживання, добровільне прагнення постійного виробничого інвестування, якісного задоволення нових суспільних потреб, створення додаткових робочих місць.

7. Предмети праці, що підлягають обробці на процесі виробництва і змінюють свою форму, перетворюються у:

- а) продукти праці;
- б) засоби виробництва;
- в) предмети споживання;
- г) засоби праці.

8. Предмети споживання діляться на:

- а) засоби праці та предмети праці;
- б) засоби виробництва та предмети виробництва;
- в) продовольчі і непродовольчі товари;
- г) споживчі і не споживчі товари.

9. Перелік найменувань виробів, завдання з випуску яких передбачено планом виробництва продукції – це:

- а) номенклатура продукції;
- б) асортимент продукції;
- в) різновиди продукції;
- г) група товарів.

10. Загальна вартість усіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених на продаж або для реалізації різним споживачам – це:

- а) товарна продукція;
- б) валова продукція;

- в) чиста продукція;
- г) реалізована продукція.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Валовий збір зернових культур у підприємстві – 85 тис. ц, у тому числі продано за контрактом – 37 тис. ц, на ринку – 7 тис. ц, працівникам – 3 тис. ц, насіння – 6 тис. ц, на відгодівлю худобі – 25 тис. ц.

Визначити товарність зернових культур.

Завдання 2. Матеріальні витрати на виробництво продукції складають 7250 грн. і мають 115 % окупності валовою продукцією.

Визначити валову і чисту продукцію.

Завдання 3. Розрахуйте частки ринку фірм, які працюють в одній галузі в натуральному і вартісному вираженні, використовуючи дані про обсяги виробництва й ціни кожної окремої фірми, наведені у табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Вихідні дані для визначення ринкових часток

Фірми в галузі		Обсяги реалізації (Q_i), тис. тон				
		Ціна (C_i), грн. / т				
		Варіанти				
		0, 1	2, 3	4, 5	6, 7	8, 9
№1	Q_1	5645	5148	2118	5962	5478
	C_1	65,55	60,55	10,55	15,55	10,55
№2	Q_2	5412	5623	4558	4849	4712
	C_2	50,50	55,50	15,25	10,50	15,50
№3	Q_3	6541	6124	6542	6784	6321
	C_3	85,80	80,50	10,70	15,80	10,50
№4	Q_4	2556	5478	3658	2432	1245
	C_4	55,50	60,60	10,55	15,50	10,60
№5	Q_5	2556	4572	2356	3456	5214
	C_5	68,50	54,54	15,50	18,50	14,50
№6	Q_6	4123	6542	2140	5210	2489
	C_6	45,45	55,55	14,75	19,00	17,50
№7	Q_7	3589	7421	5214	8975	4120
	C_7	55,30	25,30	15,45	15,45	15,50

Визначте частку трьох найбільших фірм у загальному обсязі виробництва галузі. У рамках якого типу ринку діють фірми? У рамках якого цінового сегмента діють фірми? Якщо врахувати, що представлені фірми є прямими конкурентами для нашої, яка працює в низькому ціновому сегменті, то з'ясуйте, які з них являють пряму загрозу нашої.

Рекомендована література:

1. Бандурка О.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків, 2017. 192 с.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. Київ, 2016. 378 с.
Режим доступу:
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12571/1/%D0%95%D0%9F-%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D1%84%D0%B0%D0%B9%D0%BB.pdf>
3. Інфраструктура товарного ринку: навчальний посібник / В.М. Пилявець, В.В. Озима, В.П. Заруба. Київ: Аграрна освіта, 2015. 255 с.
4. Філюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 404 с.
5. Філіпович В.В. Розвиток теоретичних підходів до класифікації ринкових структур. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/pdf>
6. Шатілова О.В., Москвін Б.Ю. Поняття, структура та функції ринку корпоративного контролю. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 424-431.

ТЕМА 5. ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник:

Планування – це процес встановлення цілей підприємства та вибору найефективніших способів їх досягнення.

Мета планування – ліквідувати негативний вплив на підприємство мінливості середовища, в якому воно функціонує.

Методи планування – це конкретні способи, прийоми, за допомогою яких розраховуються числові значення планових показників і стратегічних програм.

Методологія планування – це сукупність теоретичних висновків, загальних закономірностей, наукових принципів розробки планів, їх обґрунтування та описання відповідно до сучасних вимог ринку.

Директивне планування – це процес прийняття рішень, які мають обов'язковий характер для об'єктів планування. Директивні плани мають, як правило, адресний характер і відрізнялися надмірною деталізацією.

Індикативне планування – це найбільш розповсюджена у всьому світі форма державного планування макроекономічного розвитку.

Перспективне планування охоплює період більше 5, 10, 15 чи 20 років.

Середньострокові плани охоплюють період 1- 5 років.

Поточні плани розраховані на період до 1 року, включаючи піврічне, квартальне, місячне планування.

Місячні поточні плани включають той самий набір техніко-економічних показників, але з розбивкою по окремих місяцях календарного року.

Оперативно-виробниче планування є завершальним етапом у плануванні господарської діяльності підприємства.

Стратегічне планування є сукупністю процедур і рішень, за допомогою яких розробляється стратегія підприємства, спрямована на досягнення його цілей.

Бізнес-план – це комплексний плановий документ підприємницької діяльності, в якому передбачені заходи, спрямовані на реалізацію підприємницької ідеї і одержання прибутку.

Питання для самоперевірки:

1. Для чого в процесі планування діяльності підприємства слід дотримуватись певних засад (принципів)? Поясніть, наведіть приклади.

2. Чи доцільно використовувати ресурсний метод планування при жорсткій конкуренції у галузі?
3. Поясніть сутність індикативного планування та відмінність у його застосуванні на рівні підприємства та макrorівні.
4. Що таке оперативно-виробниче планування? Охарактеризуйте його складові.
5. Поясніть сутність поняття «місія підприємства». Наведіть приклади.
6. Що таке базові стратегії підприємства, яка між ними відмінність і коли вони реалізуються?
7. Яка вихідна інформація, необхідна для розробки бізнес-плану, на вашу думку, є найважливішою? Чому?
8. Назвіть етапи планування діяльності підприємства.
9. Охарактеризуйте систему планів підприємства.
10. Обґрунтуйте взаємозв'язок тактичного та стратегічного планування на підприємстві.

Тестові завдання:

1. До принципів планування відноситься:

- а) багаторівневий опис;
- б) альтернативність;
- в) послідовне вирішення невизначеності;
- г) адекватність об'єктивним закономірностям розвитку.

2. До принципів планування не відноситься:

- а) принцип ціле покладання;
- б) принцип збалансованості;
- в) принцип системності;
- г) принцип адекватності об'єктивним закономірностям розвитку.

3. Планування, яке полягає в розробці планів на всіх рівнях управління підприємством та за всіма напрямками його діяльності на більш короткі періоди (квартал, місяць) – це:

- а) перспективне планування;
- б) поточне планування;
- в) тактичне планування;
- г) оперативне планування.

4. Принцип системності:

- а) передбачає, щоб планування охоплювало одну сферу діяльності підприємства, усі тенденції, зміни та зворотні зв'язки в його системі;

б) передбачає, щоб планування охоплювало всі сфери діяльності підприємства, усі тенденції, зміни та зворотні зв'язки в його системі;

в) передбачає, щоб планування охоплювало всі сфери діяльності підприємства і не зважало на зміни та зворотні зв'язки в його системі;

г) означає підтримування безперервної планової перспективи, взаємопогодження довго-, середньо- та короткострокових планів.

5. Принцип безперервності:

а) передбачає, щоб планування охоплювало одну сферу діяльності підприємства, усі тенденції, зміни та зворотні зв'язки в його системі;

б) передбачає, щоб планування охоплювало всі сфери діяльності підприємства, усі тенденції, зміни та зворотні зв'язки в його системі;

в) передбачає, щоб планування охоплювало всі сфери діяльності підприємства і не зважало на зміни та зворотні зв'язки в його системі;

г) означає взаємопогодження довго-, середньо- та короткострокових планів, своєчасне коригування перспективних і поточних планів.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Здійснити поетапний вибір стратегії планування для підприємства, що здійснює виробництво молочної продукції, знаходиться в Луганській області, ринок збуту - Северодонецьк, Луганська область і прилеглі області. Підприємство використовує у виробничій діяльності вітчизняну сировину. Середньооблікова чисельність працюючих 180 працівників, рентабельність 10%. Керівництво підприємства планує вихід на ринки інших регіонів України.

Завдання 2. Проаналізувати виконання плану на досягнення конкретних цілей і задач, вимірювання яких дає уявлення про основні індикатори діяльності підприємства (КРІ). Планові показники КРІ для ТОВ «Лан» представлені в табл. 5.1. Зробіть відповідні висновки.

Таблиця 5.1

Проектні основні індикатори підприємства для ТОВ «Лан»

Напрямок	Показник	Значення в 2019 р.	Проектне значення 2020 р.	Темп зростання, %
1	2	3	4	5
Персонал	Частка співробітників, які мають вищу освіту	0,11	0,14	27,27
	Коефіцієнт вибуття	0,107	0,09	15,89
	Рівень задоволеності	0,70	0,75	107,14
	Продуктивність праці, тис. грн./люд.	136,08	151,4	11,26

Продовження табл. 4.1				
1	2	3	4	5
Фінанси	Загальна ліквідність	18,81	19,8	5,26
	Співвідношення власного та позикового капіталу	0,971	0,977	0,62
	Середньозважена вартість капіталу, грн.	14710,5	14867	1,06
	Рентабельність виробництва, %	12,41	14,82	-
	Прибуток (збиток), тис. грн.	1942	2177	12,1
Процеси	Обіговість готової продукції	4,65	3,9	16,13
	Тривалість виробничого циклу, днів	258	205	20,54
Продажі	Рентабельність продажу, %	17,19	18,64	-
	Відношення комерційних витрат до виручки, %	5,84	5,59	-
	Частка ринку в Луганській області, %	0,38	0,41	-
	Частка постійних клієнтів на ринку Луганської області, %	20,0	25,0	-

Рекомендована література:

1. Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М. та ін. Економіка підприємства: навч. посіб. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 154 с.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. Київ, 2016. 378 с.
Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12571/1/%D0%95%D0%9F-%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D1%84%D0%B0%D0%B9%D0%BB.pdf>. Бізнес-план: стандарти бізнес-планування. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://biznes-planu.blogspot.com/p/blog-page_12.html
3. Брустінов В.М., Колишкіна Н.І. Планування діяльності підприємства: теорія та практика: навч. посіб. Мелітополь: ВД ММД, 2008. 248 с.
4. Економіка підприємства. Книга 1, 2. [Підручник для студентів вищих навчальних закладів]; за заг. ред. П.В. Круша, К.В. Шелехова. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 624 с.
5. Колосов А.М., Чеботарьов В.А., Марков Р.В. та ін. Основи бізнес-планування в мікропідприємстві: науково-практичний довідник для бенефіціарів Merсy Corpс. Старобільськ : ДЗ. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2016. 52 с.

ТЕМА 6. КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник:

Капітал підприємства – це сукупна вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестована у його активи.

Основний капітал – це частина капіталу підприємства, яка бере участь у виробництві товару протягом багатьох виробничих циклів і переносить свою вартість на вироблену продукцію частинами. До основного капіталу належать кошти, вкладені у засоби праці (будівлі, споруди, машини, обладнання та ін.).

Оборотний капітал – частина виробничого капіталу, яка переносить свою вартість на знову створену продукцію повністю і повертається до виробника у грошовій формі після кожного оберту капіталу.

Державний і приватний капітал може бути інвестованим у підприємство в процесі формування його статутного капіталу, а також в процесі його поточної виробничо-господарської діяльності.

Авансований капітал підприємств – це сукупність авансованих взаємопов'язаних ресурсів, що перебувають на всіх стадіях їх кругообігу, що забезпечують функціонування підприємства.

Споживчий капітал після його розподілу на споживчі цілі (виплата відсотків, дивідендів, соціальні виплати працівникам та ін.) втрачає функцію капіталу, оскільки є відтоком засобів підприємства з обороту.

Реінвестований капітал (накопичувальний) характеризує різні форми його приросту в процесі капіталізації прибутку, дивідендних виплат та ін.

Активи – це ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, забезпечить отримання в майбутньому економічних вигод.

Необоротні активи – це матеріальні активи, якими володіє підприємство з метою подальшого використання у процесі виробництва або поставки товарів і надання послуг, надання в оренду іншим особам, чи з метою управління, і які, як передбачається, будуть використовуватися протягом більш одного звітного періоду.

Оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що необмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом року.

Витрати майбутніх періодів – це витрати, оплачені у звітному періоді, які відносяться до наступного (наступних) облікового періоду, наприклад, наперед сплачені орендні платежі, страхові платежі, рекламні послуги тощо.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після відрахування його зобов'язань.

Позичковий капітал – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення авансованого капіталу підприємства, що втілює у собі економічні вигоди.

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте основні елементи оборотних фондів.
2. Дайте загальну характеристику складових фондів обігу.
3. Які чинники впливають на структуру оборотного капіталу?
4. У чому полягає сутність методики визначення забезпеченості підприємств оборотним капіталом та його кругообіг?
5. Які показники характеризують ефективність використання оборотного капіталу?
6. Обґрунтуйте шляхи підвищення ефективності використання оборотного капіталу підприємства.
7. У чому відмінність між акціонерним та пайовим капіталами підприємства?
8. Як впливає на ефективність виробництва збільшення пасивної частини основних фондів підприємства? Поясніть.
9. Поясніть вплив різних чинників на видову структуру основних фондів підприємства.
10. Які складові формують первісну вартість основних фондів?
11. Чи може первісна вартість основних фондів дорівнювати відновній? Поясніть.

Тестові завдання:

1. Первісна вартість основних фондів – це...

- а) фактична їхня вартість на момент уведення в дію чи придбання;
- б) вартість у новому, не зношеному стані;
- в) реальна вартість основних фондів, іще не перенесена на вартість виготовленої продукції (виконаної роботи, наданої послуги);
- г) вартість їхнього відтворення за сучасних умов виробництва.

2. Повна вартість основних фондів – це...

- а) фактична їхня вартість на момент уведення в дію чи придбання
- б) вартість у новому, не зношеному стані
- в) реальна вартість основних фондів, іще не перенесена на вартість виготовленої продукції (виконаної роботи, наданої послуги)

г) вартість їхнього відтворення за сучасних умов виробництва

3. Залишкова вартість основних фондів – це...

- а) фактична їхня вартість на момент уведення в дію чи придбання;
- б) вартість у новому, не зношеному стані;
- в) реальна вартість основних фондів, іще не перенесена на вартість виготовленої продукції (виконаної роботи, наданої послуги);
- г) вартість їхнього відтворення за сучасних умов виробництва.

4. До першої групи основних фондів відноситься:

- а) автомобільний транспорт;
- б) меблі;
- в) телефони;
- г) передавальні пристрої.

5. До першої групи основних фондів не відноситься:

- а) будівлі;
- б) споруди;
- в) автомобільний транспорт;
- г) передавальні пристрої.

6. До другої групи основних фондів не відноситься:

- а) автомобільний транспорт;
- б) меблі;
- в) телефони;
- г) передавальні пристрої.

7. Техніко-економічне старіння основних фондів – це...

- а) процес знецінення діючих засобів праці до настання повного фізичного зносу під впливом науково-технічного прогресу;
- б) співвідношення окремих видів (груп) основних фондів, виражене у відсотках до їхньої загальної вартості на підприємстві;
- в) процес перенесення авансованої раніше вартості всіх видів засобів праці на вартість продукції з метою її повного відшкодування;
- г) певна грошова компенсація відповідно до розмірів фізичного спрацювання й техніко-економічного старіння.

8. Метод амортизації, який передбачає перенесення балансової вартості основних фондів на собівартість продукції, що виробляється (послуг, що надаються), протягом амортизаційного періоду

(нормативного строку служби) засобів праці за однаковими нормами амортизаційних відрахувань називається:

- а) метод рівномірної (лінійної) амортизації;
- б) метод подвійно-залишкової амортизації;
- в) метод оптимальної амортизації;
- г) метод прискореної амортизації.

9. Коефіцієнт, який визначається відношенням абсолютної суми введення основних фондів до їхньої наявності на кінець року це:

- а) коефіцієнт оновлення;
- б) коефіцієнт інтенсивного оновлення;
- в) коефіцієнт вибуття;
- г) коефіцієнт оптимальності вибуття.

10. Коефіцієнт вибуття розраховується:

- а) відношенням обсягу вибуття основних фондів до їхньої наявності на початок року;
- б) відношенням обсягу вибуття основних фондів до їхньої наявності на кінець року
- в) відношенням наявності основних фондів на початок року до обсягу їхнього вибуття
- г) відношенням наявності основних фондів на кінець року до обсягу їхнього вибуття

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Розрахувати норматив оборотних фондів у незавершеному виробництві, якщо протягом року планується виробити 980 ц продукції, собівартість якої становить 230 грн./ц. Тривалість циклу виробництва 15 днів, на його початку витрачається 780 грн.

Завдання 2. Визначити суму обороту, коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, тривалість одного обороту, якщо виручка від реалізації продукції 250 тис. грн., вартість переведеного в основне стадо молодняка – 430 тис. грн., вартість тварин, вибракуваних з основного стада – 280 тис. грн., середньорічна вартість оборотного капіталу – 5 тис. грн.

Завдання 3. Визначити норматив власних оборотних засобів підприємства у незавершеному виробництві за таких умов: повна собівартість одиниці продукції – 250 грн., одноразові витрати на

виготовлення одиниці продукції – 58 грн, річний обсяг випуску продукції – 785 шт., тривалість виробничого циклу – 15 днів.

Завдання 4.

Оцінити зміну показників ефективності використання оборотних засобів підприємства при таких умовах:

- дохід підприємства в III кварталі склав 270 тис. грн., а в IV кварталі відбулося його збільшення на 8%;
- середньорічний залишок нормативних оборотних засобів у IV кварталі склав 85 тис. грн., а в III кварталі він був менше на 5%.

Завдання 5.

Власний капітал підприємства становить 25176 тис. грн., необоротні активи – 22145 тис. грн., оборотні активи – 5125 тис. грн. та витрати майбутніх періодів – 4 тис. грн.

Визначити структуру авансованого капіталу.

Завдання 6.

Проаналізувати показники ефективності використання капіталу підприємства (табл. 6.1). Зробити висновки.

Таблиця 6.1

Показники ефективності використання капіталу ТОВ «Сміла»

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від рівня 2017р., %
Рівень рентабельності продажу, %	27,2	11,44	22,63	
Рівень рентабельності виробничих витрат	100,6	66,2	58,3	
Рівень рентабельності операційної діяльності	90,8	64,3	57,1	
Рівень рентабельності майна, %	16,19	5,52	13,11	
Рівень рентабельності основного капіталу, %	42,93	16,32	35,39	
Рівень рентабельності оборотного капіталу, %	42,22	13,55	31,08	
Рентабельність основної діяльності, %	27,97	12,46	28,75	
Коефіцієнт окупності капіталу	0,692	0,649	0,501	
Термін окупності капіталу, років	2,8	3,4	5,0	
Термін окупності власного капіталу, років	2,4	3,1	4,5	

Рекомендована література:

1. Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М. та ін. Економіка підприємства: навч. посіб. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 154 с.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. Київ, 2016. 378 с.
Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12571/1/%D0%95%D0%9F-%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D1%84%D0%B0%D0%B9%D0%BB.pdf>.
3. Податковий кодекс України, редакція від 01.01.2021 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-ХІУ в редакції від 14.11.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: підручник. Київ: Каравела, 2015. 416 с.

ТЕМА 7. ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ І ОПЛАТА ПРАЦІ

Термінологічний словник:

Персонал – це весь особовий склад організації, всі постійні та тимчасові працівники, представники кваліфікованої і некваліфікованої праці.

Робітники – працівники, які безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або наданням виробничих і транспортних послуг. Робітники підрозділяються на: основних робітників, пов'язаних безпосередньо з виробництвом продукції; допоміжних робітників, зв'язаних з обслуговуванням виробництва;

Спеціалісти – працівники, що здійснюють економічні, інженерно-технічні, юридичні, адміністративні та інші функції. До них відносяться економісти, інженери, технологи, юристи, інспектори з кадрів, бухгалтери та ін;

Службовці (технічні виконавці) – працівники, що здійснюють фінансово-розрахункові функції, підготовку й оформлення документів, господарське обслуговування та інші функції. До них відносяться секретарі, табельники, касири, експедитори та ін;

Керівники здійснюють функції управління підприємством. Керівників умовно можна поділити на три рівні: вищий (підприємства в цілому - директор, генеральний директор, управляючий та їх заступники); середній (керівники основних структурних підрозділів - цехів, відділів, управлінь, а також головні фахівці); низовий (працюючі з виконавцями - керівники бюро, секторів, майстри).

Професія – це комплекс спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, що набуваються людиною в результаті спеціальної професійної підготовки та досвіду роботи в певній галузі і дають змогу здійснювати відповідний вид діяльності (наприклад, професія економіста, лікаря, інженера, токаря тощо).

Кваліфікація характеризує якість, складність праці і є сукупністю спеціальних знань і навиків, які визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій обумовленої складності.

Штатний розпис – це внутрішній нормативний документ підприємства, в якому зазначається перелік посад, що є на даному підприємстві, чисельність працівників за кожною з них і розміри їхніх місячних посадових окладів.

Статтєво-вікова структура персоналу підприємства – це співвідношення груп персоналу за статтю (чоловіки, жінки) та віком. Вікова

структура характеризується часткою осіб відповідних вікових груп у загальній чисельності персоналу. При вивченні вікового складу рекомендуються наступні угруповання; 16, 17, 18, 19, 20-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44, 45-49, 50-54, 55-59, 60-64, 65 років і старше.

Професійна структура персоналу підприємства – це співвідношення представників різних професій або спеціальностей (економістів, бухгалтерів, робітників), що володіють теоретичними та практичними навичками, набутими в результаті навчання і досвіду роботи в даній області.

Кваліфікаційна структура персоналу – це співвідношення працівників різного рівня кваліфікації (ступеня професійної підготовки), необхідного для виконання певних трудових функцій. У нашій країні рівень кваліфікації робітників визначається розрядом або класом, а для фахівців - категорією, розрядом чи класом.

Організаційна структура – це склад і підпорядкованість посадових осіб у відповідності з організаційною структурою підприємства.

Функціональна структура відображає функціональний поділ праці в сфері управління підприємством і співвідношення окремих груп персоналу залежно від виконуваних ними конкретних функцій управління (управління персоналом, фінансами, ремонтом тощо).

Штатна структура відображає склад персоналу у відповідності зі штатним розкладом підприємства, яка передбачає розмежування прав і відповідальності і виражається в системі посад, порядку їх проходження.

Соціальна структура характеризує трудовий колектив підприємства як сукупність груп, виділених за статтю, віком, сімейним станом, рівнем освіти, рівнем доходів тощо

Рольова структура колективу визначає склад і розподіл творчих, комунікативних і поведінкових ролей між окремими працівниками. Творчі ролі характерні для організаторів і винахідників. Комунікативні ролі визначають зміст і участь працівників при прийнятті рішень. Поведінкові ролі характеризують типові моделі поведінки працівників на роботі, в бити, у конфліктних ситуаціях.

Середня чисельність працівників включає:

- середньоспискова чисельність працівників;
- середня чисельність зовнішніх сумісників;
- середня чисельність працівників, які виконували роботи по договорах.

Середньоспискова чисельність працівників за звітний місяць обчислюється шляхом підсумовування чисельності працівників спискового складу за кожний календарний день звітного місяця, тобто з 1 по 30 або 31

(для лютого - по 28 або 29 число), включаючи святкові (неробочі) і вихідні дні і ділення одержаної суми на число календарних днів звітного місяця.

Облікова кількість штатних працівників (ОКШП). До ОКШП уключають усіх найманих працівників, які уклали трудовий договір (контракт) і виконують постійну, тимчасову або сезонну роботу один день і більше. Показник розраховують на певну дату звітного періоду, наприклад, на перше або останнє число місяця, включаючи прийнятих працівників і виключаючи тих, хто вибули цього дня.

Середньооблікова кількість штатних працівників (СКШП). Розраховується не на певну дату, а за конкретний період (місяць, квартал, рік).

Цей показник визначають:

- за місяць шляхом підсумовування кількості штатних працівників облікового складу за кожен календарний день звітного місяця, тобто з 1-го по 30-те або 31-ше число (для лютого – по 28-ме або 29-те), включаючи вихідні, святкові та неробочі дні, і ділення отриманої суми на кількість календарних днів звітного місяця;

- за квартал (рік) шляхом ділення суми середньооблікової кількості штатних працівників за місяці, що увійшли до обчислюваного періоду, на кількість місяців у цьому періоді.

Зайнятий працівник враховується тільки один раз (за місцем основної роботи), незалежно від строку трудового договору і тривалості робочого часу.

Середня кількість працівників (СКП). СКП за період визначають як суму:

- середньооблікової кількості штатних працівників;
- середньої кількості зовнішніх сумісників;
- середньої кількості працюючих за цивільно-правовими договорами (далі – ЦПД).

Середня кількість зовнішніх сумісників і працюючих за ЦПД розраховують за тією ж методикою, що й середньооблікову кількість штатних працівників.

Працівники всіх категорій ураховуються як цілі одиниці, незалежно від тривалості робочого часу протягом усього строку дії договору.

Середня кількість усіх працівників в еквіваленті повної зайнятості (СКПЕПЗ). Методика визначення цього показника базується на перерахунку оплаченого робочого часу всіх осіб (штатних працівників, сумісників, осіб, які працювали за ЦПД), які залучалися до роботи у звітному періоді та отримували заробітну плату, в умовну кількість працівників, яких було б

достатньо підприємству для виконання фактичного обсягу роботи за умови роботи всіх працівників протягом повного робочого дня, виходячи з установленної його тривалості. За кожною категорією штатних працівників, для яких установлено робочий тиждень різної тривалості, визначається загальна кількість людино-годин робочого часу (відпрацьованого і невідпрацьованого), за який було нараховано заробітну плату. Розрахована таким чином загальна кількість людино-годин ділиться на табельний фонд робочого часу, визначений з урахуванням тривалості робочого тижня, установленого на підприємстві відповідно до законодавства або колективного договору.

Мобільність – це здатність і готовність працівників до професійних і територіальних переміщень.

Плинність кадрів – зміна працівників у результаті звільнень за їх власною ініціативою або в результаті розірвання трудового договору з ініціативи адміністрації.

Рівень плинності кадрів оцінюється співвідношенням чисельності працівників, які звільнилися з підприємства за власним бажанням або з ініціативи адміністрації за порушення трудової дисципліни, та середньооблікової чисельності працівників, у відсотках. Нормальним вважається рівень плинності кадрів до 5 % за рік. У великих підприємствах таке співвідношення може бути визначене для підприємства в цілому і для окремих категорій працівників або окремих підрозділів:

$$ПК = \frac{ЧП_{зв}^{тр.д}}{ЧП_{с.о.}} \cdot 100\%,$$

де ПК – рівень плинності кадрів, %;

$ЧП_{зв}^{тр.д}$ – чисельність працівників, які звільнилися з підприємства за власним бажанням або з ініціативи адміністрації за порушення трудової дисципліни, осіб;

$ЧП_{с.о.}$ – середньооблікова чисельність працівників підприємства, осіб.

Інтенсивність обороту із прийняття – це співвідношення загальної чисельності працівників, прийнятих за певний період, та середньооблікової чисельності працівників за цей період:

$$I_{пр} = \frac{ЧП_{пр}}{ЧП_{с.о.}} \cdot 100\%,$$

де $I_{пр}$ – інтенсивність обороту із прийняття, %;

$ЧП_{пр.}$ – чисельність працівників, прийнятих на підприємство за певний період, осіб;

$ЧП_{с.о.}$ – середньооблікова чисельність працівників підприємства, осіб.

Інтенсивність обороту зі звільнення – співвідношення загальної чисельності працівників, звільнених за певний період, та середньооблікової чисельності працівників за цей період:

$$I_{зв} = \frac{ЧП_{зв}}{ЧП_{с.о.}} \cdot 100\%,$$

Де $I_{зв}$ – інтенсивність обороту зі звільнення, %;

$ЧП_{зв}$ – чисельність працівників, звільнених за певний період, осіб;

$ЧП_{с.о.}$ – середньооблікова чисельність працівників підприємства, осіб.

Продуктивність праці – це показник, який характеризує її ефективність і відображає співвідношення обсягу продукції та кількості праці, затраченої на її виробництво.

Заробітна плата – це грошовий вираз ціни робочої сили, який виплачується працівникові у вигляді винагороди за виконану ним роботу.

Основна заробітна плата працівника визначається тарифними ставками, посадовими окладами, відрядними розцінками, а також доплатами у розмірах, встановлених чинним законодавством.

Величина **додаткової заробітної плати** визначається кінцевими результатами роботи підприємства і виступає у формі премій, винагород, заохочувальних виплат, а також доплат у розмірах, які перевищують встановлені чинним законодавством.

Абсолютний ріст заробітної плати – це зростання тієї частини суспільного продукту, яка виділяється суспільством у грошовій формі для задоволення матеріальних і духовних потреб працюючих, а також непрацюючих членів їх сімей.

Відносний ріст заробітної плати – це зростання тієї частини, яка припадає на кожного працюючого.

Мінімальна заробітна плата – це встановлений на законодавчому рівні розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю.

Тарифна угода – це договір між представниками сторін з питань оплати праці та соціальних гарантій працівників.

Тарифна сітка є сукупністю кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів.

Тарифний коефіцієнт – елемент диференціації тарифних ставок тарифної сітки, який є відношенням розміру тарифної ставки кожного наступного розряду тарифної сітки до розміру тарифної ставки першого розряду.

Розмір тарифної ставки першого розряду визначається на рівні встановленого державою мінімального розміру заробітної плати.

Тарифні ставки інших розрядів (C_i) визначаються множенням тарифної ставки першого розряду (C_1) на тарифний коефіцієнт відповідного тарифного розряду (K_i):

$$C_i = C_1 \times K_i, \text{ грн.}$$

Середній тарифний розряд ($P_{\text{сер}}$) обчислюється за формулою:

$$P_{\text{сер}} = \frac{K_{\text{сер}} - K_{\text{менш}}}{K_{\text{більш}} - K_{\text{сер}}} + P_{\text{менш}},$$

де $K_{\text{менш}}$, $K_{\text{більш}}$ – відповідно менший і більший із двох суміжних тарифних коефіцієнтів;

$P_{\text{менш}}$ – менший із двох суміжних тарифних розрядів.

Погодинна форма передбачає оплату праці працівника залежно від відпрацьованого ним часу та рівня його кваліфікації. Вона використовується тоді, коли неможливо або недоцільно встановити кількісні параметри (норми) праці.

Відрядна форма передбачає залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за певний проміжок часу.

Безтарифна система оплати праці. Фактична заробітна плата кожного працівника підприємства є часткою у фонді оплати праці всього колективу або колективу окремого підрозділу і залежить від кваліфікаційного рівня працівника (K), коефіцієнта трудової участі (КТУ) і фактично відпрацьованого часу (T_f).

Контрактна система оплати праці ґрунтується на укладанні договору між роботодавцем і працівником, в якому обумовлюються режим та умови праці, права та обов'язки сторін, рівень оплати праці та інше. Договір може оплачувати час знаходження працівника на підприємстві (погодинна оплата праці) або конкретне виконане завдання (відрядна оплата).

Система участі у прибутках передбачає розподіл певної частини прибутку підприємства між його працівниками. Такий розподіл може проводитись у формі грошових виплат або у формі розповсюдження акцій між працівниками підприємства.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке «персонал підприємства»?
2. Чим соціально-економічна категорії «персонал підприємства» відрізняється від категорії «кадри», «трудові ресурси», «трудоий потенціал», «кадровий потенціал», «людський фактор», «людський капітал»?
3. Назвіть ознаки персоналу.
4. Відтворення населення, його типи.
5. Функції працівників підприємства.
6. Основні напрями державної кадрової політики.

7. Сучасна кадрова політика підприємств і організацій.
8. Мета, завдання та механізм реалізації кадрової політики.
9. Розкрийте особливості формування системи управління персоналом підприємства в сучасних умовах господарювання.
10. Обґрунтуйте напрями ефективного використання персоналу.
11. Системний аналіз та оцінка якісного складу персоналу підприємства.
12. Розробка балансу робочого часу.
13. Сутність штатного розпису працівників.
14. Плинність персоналу та її характеристика.
15. Вихідні дані для планування персоналу на підприємстві.
16. Методи планування чисельності персоналу.
17. Способи визначення планової чисельності основних та допоміжних робітників.

Тестові завдання:

1. Персонал підприємства – це ...

- а) сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та/або мають досвід практичної діяльності;
- б) частина населення країни, що за своїм фізичним розвитком, розумовими здібностями і знаннями здатна працювати в народному господарстві;
- в) сукупність характеристик людини, які формуються в результаті матеріальних і духовних вкладень (здоров'я, інтелект, творчі здібності, освіта, професіоналізм, моральність, активність, організованість тощо);
- г) сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми (людиною) певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва.

2. Професія — це:

- а) різновид трудової діяльності у межах кваліфікації;
- б) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує певних теоретичних знань та практичних навичок;
- в) різновид трудової діяльності у межах спеціальності.

2. Спеціалісти – це...

- а) це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності;

б) це працівники, що займають посади керівників підприємств та їхніх структурних підрозділів;

в) працівники, що виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи;

г) працівники, що здійснюють підготовку та оформлення документації, облік та контроль, господарське обслуговування (тобто виконують суто технічну роботу).

3. Робітники – це...

а) це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності;

б) це працівники, що займають посади керівників підприємств та їхніх структурних підрозділів;

в) працівники, що виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи;

г) персонал безпосередньо зайнятий у процесі створення матеріальних цінностей, а також зайнятий ремонтом, переміщенням вантажів, перевезенням пасажирів, наданням матеріальних послуг та ін.

4. Спеціальність – це:

а) вид трудової діяльності в межах певної професії;

б) різновид трудової діяльності у межах конкретного підприємства;

в) різновид трудової діяльності у межах кваліфікації.

5. Штатний розпис – це:

а) документ про працівників, що займають керівні посади на під-приємствах;

б) внутрішній нормативний документ, який визначає перелік посад, що є на даному підприємстві, чисельність працівників за кожною з них і розміри їхніх місячних посадових окладів;

в) документ, який визначає різновид трудової діяльності в межах даної професії.

6. За рівнем кваліфікації робітників поділяють на:

а) спеціалістів найвищої кваліфікації, вищої кваліфікації, середньої кваліфікації, спеціалістів-практиків;

б) висококваліфіковані, кваліфіковані, малокваліфіковані, некваліфіковані;

в) працівники, що мають наукові ступені та звання, працівники з вищою спеціальною освітою та значним практичним досвідом, працівники із середньою спеціальною освітою та певним практичним досвідом,

працівники, що займають відповідні посади, але не мають спеціальної освіти;

г) вірна відповідь а,в.

7. Плинність персоналу розраховується за формулою:

а) Кількість звільнених за власним бажанням / Середньооблікова чисельність;

б) Кількість звільнених за порушення / Середньооблікова чисельність;

в) Кількість звільнених з усіх причин / Середньооблікова чисельність;

г) Загальна сума років роботи на підприємстві всього персоналу / Середньооблікова чисельність.

8. Показник рівня виробітку буває:

а) вартісний;

б) натуральний;

в) трудовий;

г) усі відповіді вірні.

9. Заробіток працівника залежить не від його особистого виробітку, а від результатів праці працівників, що їх він обслуговує в разі:

а) прямої відрядної системи оплати праці;

б) непрямої відрядної системи оплати праці;

в) відрядно-преміальної системи оплати праці;

г) відрядно-прогресивної оплати праці.

10. Форма оплати праці, яка передбачає оплату робіт, виконаних у межах встановленої норми за звичайними відрядними розцінками, а робіт, виконаних понад нормативний (базовий) рівень – за підвищеними розцінками залежно від ступеня виконання завдання називається:

а) пряма відрядна система оплати праці;

б) непряма відрядна система оплати праці;

в) відрядно-преміальна система оплати праці;

г) відрядно-прогресивна оплата праці.

Завдання для практичних занять:

Завдання 1. Річний випуск виробів складає 1400 шт. Загальна планова трудомісткість усіх робіт в цеху А – 20 нормо-год., в цеху Б – 40 нормо-год., в цеху В – 10 нормо-год. Середній коефіцієнт виконання норм усіма робочими – 1,2. У році 259 робочих днів. Заплановані невиходи робочих – 29 днів. Середня тривалість робочого дня – 7,52 год.

Визначте спискову і явочну кількість робочих в кожному цеху.

Завдання 2. Визначте число робочих за професіями, виходячи з наступних даних (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Чисельність робочих за професіями

Професія	Загальна кількість обслуговуючих робочих місць	Норма обслуговування	Число змін
Кранівники	30	15	2
Навантажувачі	20	10	2
Наладчики	50	5	2

Завдання 3. В цеху, який працює безперервно в А зміні по Б годин, є В агрегатів, які обслуговуються бригадами по Г чоловік. Явочний фонд часу одного робочого – Д днів.

Визначте необхідну явочну і спискову чисельність робочих. Дані наведені в табл. 7.2.

Таблиця 7.2

Дані для розрахунку

Варіант	А	Б	В	Г	Д
1	4	6	5	5	280
2	3	8	4	6	300
3	4	6	6	5	290
4	3	8	7	6	275
5	4	6	5	7	285

Завдання 4. Розрахувати показники руху персоналу, якщо відомо, що середньооблікова чисельність працюючих становить 230 осіб. Прийнято на роботу 4 осіб, звільнено 6 осіб.

Завдання 5. Підприємство почало працювати у січні. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу становила: у січні – 85 особи, у лютому – 105 осіб, у березні – 148 осіб, у квітні – 142 особи, у травні – 130 осіб.

Необхідно визначити: середньооблікову чисельність штатних працівників облікового складу з початку року до звітнього місяця.

Завдання 6. Визначити коефіцієнти обороту кадрів по прийому та звільненню за умови, що:

- середньооблікова чисельність працівників підприємства становить 250 осіб;

- чисельність працівників, прийнятих на роботу – 35;

- чисельність працівників, звільнених з роботи – 12.

Завдання 7. Необхідно вивчити наявність та склад персоналу підприємства. Зробити висновки.

Таблиця 7.3

Аналіз складу, структури і динаміки трудових ресурсів
у СТОВ АФ «Зоря»

Категорії робітників	2017 рік		2018 рік		2019 рік		Відхилення 2019 р. від рівня 2017 р.	
	кількість робітників, люд.	структура,%	кількість робітників, люд.	структура,%	кількість робітників, люд.	структура,%	кількість робітників, люд.	структура,%
Зайняті в сільсько- господарському виробництві	129	100	120	100	109	100	-20	-
в т.ч.: працівники у рослинництві	51	39,53	53	44,17	48	44,04	-3	4,51
працівники у тваринництві	78	60,47	67	55,83	61	55,96	-17	-4,51

Завдання 8. Визначте ефективність використання трудових ресурсів за даними табл. 7.4. Зробіть відповідні висновки.

Таблиця 7.4

Ефективність використання трудових ресурсів

№	Показники	Роки			Відхилення, %
		2010	2011	2012	
1.	Працівники, люд.	1143	1024	1027	-10,15
2.	Відпрацьовано за рік, люд.-год.	2071480	1931910	1931863	-6,74
3.	Відпрацьовано на 1 працівника, люд.-год.	1812,31	1886,63	1881,07	+3,79
4.	Річний фонд праці на 1 працівника по нормативах, люд.-год.	1685,45	1697,97	1704	+1,1
5.	Вартість валової продукції в постійних цінах, тис. грн.	310724,55	332666,88	385594	+24
6.	Коефіцієнт використання трудових ресурсів	1,08	1,11	1,104	+2,22
7.	Вироблено валової продукції 1 працівником, тис. грн	271,85	324,87	375,46	+38,11

Завдання 9. Визначте ефективність діяльності апарату управління підприємства, використовуючи дані табл. 7.5. Зробіть відповідні висновки.

Таблиця 7.5

Оцінка ефективності діяльності апарату управління
ТОВ СФ «Агроукр» Старобільського району

Показники	2018 рік	2019 рік	2019р.до 2018р.; +,-
Вироблено ВП, тис грн. на:			
1 працівника управління (А)	3033,63	3906,6	872,97
1 грн. оплати праці працівників апарату управління (В)	0,715	0,713	-0,002
1 грн. затрат на управління (С)	41,07	68,21	27,14
Одержано прибутку, тис грн. на:			
1 працівника управління (D)	43,19	51	7,81
Індекс результативності апарату управління (R)(A+B+C+D)/4	779,65	1006,63	226,98
Питома вага, %:			
Працівники апарату управління в загальній кількості працюючих (а)	7,43	7,96	0,53
Оплата праці працівників апарату управління в загальному фонді оплати праці (в)	8,9	8,8	-0,1
Оплата праці працівників апарату управління в загальних витратах (с)	1,12	1,1	-0,02
Витрати на управління в загальних витратах на виробництво (d)	2,6	2,2	-0,4
Індекс економічності апарату (E) (a+ в +с+d) / 4	5,013	5,015	0,002
Індекси ефективності управлінської праці (1=R+(1-E))	775,6	1002,6	227

Завдання 10. Скориставшись даними табл. 7.6, оцініть рівень оплати праці персоналу на підприємствах різних видів економічної діяльності відносно середнього рівня оплати праці працівників в Україні.

Таблиця 7.6

Середньомісячна заробітна плата працівників Луганської області (за видами економічної діяльності)

Вид економічної діяльності	Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.		Коефіцієнт відповідності середній заробітній платі		ΔЗП _{сер.міс.}	ΔК _{відп.}
	2018 р	2019 р	2018 р	2019 р		
1	2	3	4	5	6	7
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	7136	8917				

Продовження табл. 7.6						
1	2	3	4	5	6	7
Промисловість	8167	9431				
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	9021	10472				
Переробна промисловість	8287	8925				
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7609	10278				
Водопостачання	6103	7367				
Будівництво	7897	6357				
Оптова та роздрібна торгівля	5290	6441				
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7116	7785				
Тимчасове розміщування й організація харчування	3894	4752				
Інформація та телекомунікація	6342	7695				
Фінансова та страхова діяльність	15164	13051				
Операції з нерухомістю	5180	6075				
Професійна, наукова та технічна діяльність	8972	9401				
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	5034	5841				
Державне управління й оборона	15383	12328				
Освіта	7728	7749				
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	8148	6857				
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	7064	6785				
Надання інших видів послуг	4494	6153				

Рекомендована література:

1. Азарова А. О., Мороз О. О., Лесько О. Й., Романець І. В. Управління персоналом: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2014. 283 с.

2. Бабенко А.Г., Бондаревська К.В. Нормування праці: навчально-наочний посібник для студентів денної та заочної форм навчання. Вид. 2-ге, доп. Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2013. 158 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/52158889.pdf>.

3. Балабанова Л.В., Сардак О.В. Управління персоналом: підруч. Київ: ЦУЛ, 2011. 468 с.

4. Власова Н. О., Гросул В. А., Краснокутская Н. С., та ін. Економіка торгівлі: навч. пос. Харків, 2015. 473 с.

5. Господарський кодекс України: редакція від 16.10.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

6. Закон України «Про оплату праці» в редакції від 13.02.2020 року). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

7. Закон України «Про колективні договори і угоди » від 27.12.2019 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>.

8. Кодекс законів про працю України в редакції від 25.10.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

9. Шваб Л. І. Економіка підприємства: підручник. Київ: Каравела, 2015. 416 с.

ТЕМА 8. ТЕХНІКО-ТЕХНІЧНА БАЗА І ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник:

Техніко-технологічна база підприємства виробничої сфери – системна сукупність найбільш активних елементів виробництва, яке визначає технологічний спосіб одержання продукції (робіт, послуг) здійснюється за допомогою машинної техніки (устаткування, приладів, апаратів), різноманітних транспортних, передавальних, діагностичних та інформаційних засобів, організованих у технологічні системи виробничих підрозділів і підприємства в цілому.

Техніко-технологічну базу підприємства можна охарактеризувати також як кількісну та якісну сукупність складових частин матеріально-технічної бази, що забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) і визначає рівень розвитку всіх елементів процесу виробництва.

Виробнича потужність підприємства – це максимально можливий випуск продукції необхідної якості в передбаченій номенклатурі, за певний час (зміну, добу, місяць, рік), при повному завантаженні обладнання та виробничих площ у прийнятому режимі роботи з урахуванням застосування передової технології, організації виробництва і праці.

Виробничий потенціал – це: 1) реальний обсяг продукції, який можливо виробити при повному використанні наявних ресурсів; 2) наявні та потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його визначальними видами ресурсів.

Перспективна виробнича потужність відображає очікувані зміни номенклатури продукції, технології й організації виробництва, закладені в плановому періоді.

Проектною виробничою потужністю є потужність, яка визначається у процесі проектування, реконструкції (розширення) діючого або будівництва нового підприємства. Вона вважається оптимальною, оскільки склад і структура устаткування відповідають структурі трудомісткості проекрованої номенклатури продукції, і має бути досягнута протягом нормативного терміну її освоєння.

Ефективна виробнича потужність характеризується тим, що у конкурентних умовах може забезпечити отримання максимального прибутку. Вона менша або дорівнює проектній.

Поточна (фактично досягнута) виробнича потужність визначається періодично у зв'язку зі зміною умов виробництва

(номенклатури і структури трудомісткості продукції) або перевищенням проектних показників.

Резервна потужність формується і функціонує в певних галузях національної економіки: електроенергетиці і газовій промисловості – для покриття так званих пікових навантажень в електрота газових мережах, надійного забезпечення енергоресурсами споживачів на період виконання ремонтно-аварійних робіт; харчовій індустрії – для переробки істотно збільшеного обсягу сільськогосподарської сировини, що швидко псується, у високоврожайні роки; та інших галузях – для підготовки виробництва та освоєння виробництва нових видів устаткування (агрегатів, приладів) і конструкційних матеріалів тощо. Величина резервних потужностей для покриття пікових навантажень не перевищує 10 – 15 %, а для підготовки та освоєння виробництва нової продукції – 3 – 5 % загальної потужності.

Коефіцієнт освоєння проектної потужності:

$$K_{oc}^{пр.пт} = \frac{Пт_{п}}{Пт_{пр}},$$

де $K_{oc}^{пр.пт}$ – коефіцієнт освоєння проектної потужності;

$Пт_{п}$ – поточна виробнича потужність;

$Пт_{пр.}$ – проектна виробнича потужність.

Коефіцієнт використання поточної потужності:

$$K_{вик}^{п.пт} = \frac{OB_p}{OB_{cp}},$$

де $K_{вик}^{п.пт}$ – коефіцієнт використання поточної потужності;

OB_p , OB_{cp} – річний та середній обсяг виробництва продукції відповідно.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке виробнича потужність підприємства?
2. Охарактеризуйте види виробничої потужності підприємства.
3. Який зміст має вихідна потужність та як її розрахувати?
4. Поняття та види виробничої потужності підприємства.
5. Чинники формування виробничої потужності підприємства.
6. Які методи використовують для розрахунку виробничої потужності підприємства?
7. Обґрунтуйте шляхи підвищення ефективності використання техніко-технологічної бази підприємства.
8. Оптимізація виробничої потужності підприємства.
9. Обґрунтування виробничої програми виробничою потужністю підрозділів підприємства.

Тестові завдання:

1. Загальну вартість усіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених для продажу або реалізації різним споживачам, називають:

- а) товарною продукцією;
- б) валовою продукцією;
- в) реалізованою продукцією;
- г) чистою продукцією.

2. При розробці плану виробництва використовують такі вимірники:

- а) кількісні та якісні;
- б) абсолютні та відносні;
- в) трудові;
- г) натуральні та вартісні;
- д) всі відповіді правильні.

3. Перелік найменувань виробів, що випускаються підприємством, визначає:

- а) номенклатуру;
- б) асортимент;
- в) прайс-лист;
- г) технологічний регламент;
- д) виробничу програму;
- е) виробничу потужність.

4. Виробнича потужність підприємства – це:

а) оптимальний випуск продукції необхідної якості в передбаченій номенклатурі, за певний час при повному завантаженні обладнання та виробничих площ у прийнятому режимі роботи з урахуванням застосування передової технології, організації виробництва і праці;

б) максимально можливий випуск продукції необхідної якості в передбаченій номенклатурі, за певний час при повному завантаженні обладнання та виробничих площ у прийнятому режимі роботи з урахуванням застосування передової технології, організації виробництва і праці;

в) фактичний випуск продукції необхідної якості в передбаченій номенклатурі, за певний час при повному завантаженні обладнання та виробничих площ у прийнятому режимі роботи без урахування застосування передової технології, організації виробництва і праці.

5. Річну виробничу потужність можна обчислити за такими даними:

- а) фонд часу роботи одного робітника і кількість робочих днів у році;
- б) продуктивність і річний фонд часу роботи устаткування;
- в) трудомісткість виготовлення одного виробу і річний фонд часу;
- г) річна виробнича програма з випуску продукції та коефіцієнт використання виробничої потужності підприємства.

6. Розрізняють такі види потужності:

- а) максимальна та мінімальна;
- б) поточна та перспективна;
- в) резервна та проектна;
- г) ефективна та неефективна;
- д) корисна та некорисна;
- е) всі відповіді правильні.

7. Виробнича потужність, що використовується в моменти пікових навантажень, називається:

- а) поточною;
- б) проектною;
- в) резервною;
- г) піковою;
- д) діючою.

8. Виробнича потужність підприємства залежить від:

- а) номенклатури продукції;
- б) асортименту продукції;
- в) прогресивності техніки і технології виробництва;
- г) організації виробництва.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Визначити потужність та виробничу програму підрозділу підприємства, якщо норма часу на виробництво одиниці виробу становить 1,4 нормо-год. Підприємство працює у дві зміни, тривалість зміни – 8 год. Номінальний фонд робочого часу підприємства – 260 днів/рік. Втрати робочого часу становлять 12 %. Виробнича потужність підрозділу визначається потужністю встановленого обладнання. Кількість одиниць обладнання підрозділу становить 12, коефіцієнт використання потужності обладнання – 0,82.

Завдання 2. У механічному цеху встановлені і діють 45 верстатів типу А і 30 верстатів типу Б. Відповідно випускаються деталі двох видів. У звітному році 260 робочих днів, режим роботи – двозмінний, тривалість зміни – 8 год. Регламентовані зупинки устаткування щозміни становлять 2% від номінального фонду часу для верстатів типу А, 5% – для верстатів типу Б і по 45 хв витрачається для кожного типу верстатів на підготовчо-завершальні роботи. Трудомісткість виготовлення однієї деталі на верстатах типу А – 0,5 нормо-год., на верстатах типу Б – 0,35 нормо-год. Коефіцієнт використання верстатів типу А – 0,8; верстатів типу Б – 0,7. Визначити річну виробничу потужність механічного цеху окремо з випуску деталей типу А і типу Б, а також фактичну кількість виготовлених деталей.

Завдання 3.

Оцініть ефективність використання виробничої потужності підприємства за даними табл. 8.1.

Таблиця 8.1 – Виробнича потужність підприємства

Показники	Значення показників за роками				
	1-й рік	2-й рік	3-й рік	4-й рік	5-й рік
Виробнича потужність підприємства на початок року, тис.од.	18056	17456	18560	19520	17560
Введено виробничих потужностей, тис. од.	01.01=56 18.06=65	01.04=106 09.10=95	17.02=86 05.07=95	04.03=79 06.09=85	15.05=77 01.11=87
Виведено виробничих потужностей, тис. од.	02.02=106 09.07=120	06.05=56 15.11=45	10.03=47 07.08=54	11.04=63 07.10=52	04.06=64 09.12=75
Виробнича програма підприємства, тис.од.	15560	14089	14085	17920	16850

Рекомендована література:

1. Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М. та ін. Економіка підприємства: навч. посіб. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 154 с.
2. Бережна М.С. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки. 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_005.pdf
3. Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Погріщук Б.В. Економіка підприємства: навч. посіб. для студентів вузів. Київ, 2012. 303 с.
4. Бандурка О.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків, 2017. 192 с.
5. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник. Київ, 2013. 728 с.

ТЕМА 9. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Термінологічний словник:

Організація виробництва – це комплекс заходів, спрямованих на раціональне поєднання процесів праці з речовинними елементами виробництва в просторі та часі з метою підвищення ефективності виробництва, тобто досягнення поставлених завдань у найкоротший строк за найкращого використання виробничих ресурсів.

Головна мета організації виробництва – забезпечити високу економічну та соціальну ефективність функціонування підприємств.

Тип виробництва - це категорія, яка комплексно характеризує організаційно-технічний рівень виробництва та широту номенклатури продукції, обсяг, регулярність і стабільність її випуску, а також форми руху виробів по робочих місцях.

Система організації виробництва – це сукупність організаційних форм, методів і правил, здійснення яких забезпечує раціональне функціонування елементів виробничої системи та їх взаємодію в процесі виробництва продукції.

Метод організації виробництва – це певний спосіб виконання виробничого процесу, який передбачає сукупність відповідних заходів та прийомів його реалізації.

Якість продукції - це сукупність властивостей, що зумовлюють її придатність задовольняти певні потреби споживачів відповідно до призначення.

Рівень якості – це кількісна характеристика міри придатності того чи іншого виду продукції для задоволення потреб споживачів.

Абсолютний рівень якості продукції визначається безпосереднім обчисленням їх певних показників.

Відносний рівень якості визначається порівнянням абсолютних показників якості продукції з відповідними показниками найкращих аналогічних зразків (еталонів).

Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки відображаються в **перспективному рівні якості продукції**.

Оптимальний рівень якості продукції вважається тоді, коли він відповідає мінімальним суспільно необхідним витратам на виробництво і експлуатацію цієї продукції.

Управління якістю – це дії, спрямовані на встановлення, забезпечення та підтримку необхідного рівня якості продукції в процесі її проектування, виробництва і експлуатації.

Стандартизація - це діяльність щодо встановлення положень, спрямованих на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері та призначених для загального і неодноразового використання.

Стандарт - нормативний документ, прийнятий відповідним органом, який встановлює правила, настанови та характеристики щодо діяльності або її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері.

Сертифікація – це процедура, за допомогою якої уповноважений орган документально засвідчує відповідність продукції, системи якості системи управління довкіллям, персоналу, встановленим законодавством вимогам.

Сертифікат - це документ, який підтверджує відповідність вимогам конкретного стандарту або іншого нормативного документа якості продукції, системи якості, системи управління якістю тощо.

Технічний регламент – це закон України або інший нормативно - правовий акт, який визначає характеристики продукції або пов'язані з нею процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, дотримання яких є обов'язковим.

Питання для самоперевірки:

1. У чому полягає значення підвищення якості продукції?
2. Коротко охарактеризуйте одиничні показники якості продукції.
3. Охарактеризуйте сучасну систему вітчизняних стандартів.
4. Що означає раціональна організація виробництва на підприємстві?
5. Назвіть основні цілі організації виробництва та напрямки роботи щодо їх реалізації.
6. Яка головна мета організації виробництва на підприємстві?
7. Охарактеризуйте основні форми організації виробництва.
8. Які методи організації виробництва ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
9. Наведіть порівняльну характеристику типів виробництва.
10. Проаналізуйте напрями забезпечення конкурентоспроможності продукції за якістю.
11. У чому полягає сутність стандартизації продукції?
12. Які види продукції підлягають сертифікації?
13. У чому полягає сутність системи державного нагляду за якістю продукції.

Тестові завдання:

1. Поелементний вид організації виробництва передбачає, що:

- а) усі елементи виробничого процесу повинні відповідати один одному;
- б) пов'язаний з певним рівнем організації цехів і ділянок та відповідним рівнем виробничої структури підприємства;
- в) оптимальне поєднання в часі початку і закінчення окремих виробничих процесів, пов'язаних між собою;
- г) усі елементи виробничого процесу не повинні відповідати один одному, що є вихідним моментом його організації.

2. Зазначте, який тип виробництва характеризується такими показниками: коефіцієнт закріплення операцій перевищує 40, рівень спеціалізації устаткування – універсальний:

- а) одиничне;
- б) серійне;
- в) масове;
- г) потокове.

3. Укрупнення виробництва через збільшення розмірів підприємства, зосередження на них значних виробничих потужностей робочої сили, грошових та інформаційних ресурсів називається:

- а) комбінуванням;
- б) диверсифікацією;
- в) кооперуванням;
- г) концентрацією.

4. Зазначте, який рівень виробництва підприємства характеризує частка продукції інших галузей (непрофільних видів) у загальному обсязі його товарної продукції.

- а) диверсифікації;
- б) спеціалізації;
- в) конверсії;
- г) комбінування.

5. Масовому типу організації виробництва відповідає:

- а) непотоковий метод;
- б) потоковий метод;
- в) автоматизований метод;

г) одиничний метод.

6. Технологічно та організаційно відокремлена група робочих місць, на яких виготовляється один або кілька подібних типорозмірів виробів є:

- а) потокове виробництво;
- б) групове виробництво;
- в) потокова лінія;
- г) автоматизована лінія.

7. Процес, за якого всі або переважна частина операцій, що потребують фізичних зусиль робітника, передаються машинам і відбуваються без його безпосередньої участі, називається:

- а) налагодженням виробництва;
- б) механізацією виробництва;
- в) автоматизацією виробництва;
- г) оптимізацією виробництва.

8. Виберіть найбільш економічний тип виробництва:

- а) серійний тип і партійний метод організації виробництва;
- б) масовий тип з поточним методом організації виробництва;
- в) одиничний з поточним методом виробництва;
- г) масовий тип з партійним методом організації виробництва.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. У механообробному цеху на дільниці 9 токарних верстатів, на них протягом місяця виготовляються 12 найменувань деталей. Кожна з деталей у процесі обробки на дільниці в середньому обробляється на шести операціях. Визначити коефіцієнт закріплення операцій і тип виробництва на дільниці.

Завдання 2. Консервним заводом заплановано виробити у наступному році 45 тис. банок консервованого гороху, у тому числі вищого сорту 75 % загальної кількості. Ціна одиниці продукції першого сорту 35,5 грн., а до ціни вищого сорту встановлена надбавка в розмірі 20 % ціни першого сорту.

Визначити коефіцієнт сортності продукції по підприємству у плановому році та його зміну в порівнянні зі звітним, якщо у звітному році коефіцієнт сортності склав 0,96.

Завдання 3. Підприємство планує підвищити якість продукції. Прибуток від реалізації одиниці продукції – 25 тис грн. замість 15 тис. грн. за реалізацію базової продукції. Питомі додаткові капітальні вкладення, пов'язані з підвищенням якості продукції, становлять 17500 грн.

Необхідно: розрахувати річний економічний ефект від виробництва продукції підвищеної якості, враховуючи, що річний обсяг продукції становить 16750 одиниць продукції, та встановити доцільність такого заходу, якщо нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень становить 0,15.

Рекомендована література:

1. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII в редакції від 01.12.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text2>.

2. Бандурка О.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків, 2017. 192 с.

3. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник. Київ, 2013. 728 с.

4. Кавун С.В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект. Харків, 2014. 311 с.

5. Камишнікова Е. В., Маматова Л. Ш. Економіка підприємства: курс лекцій з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів спеціальностей 051 «Економіка підприємства», 075 «Маркетинг», 072 «Фінанси і кредит», 071 «Облік і аудит» усіх форм навчання, Маріуполь, 2017. 205 с. Режим доступу: <http://umm.pstu.edu/handle/123456789/12321>.

ТЕМА 10. ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ

Термінологічний словник:

Собівартість продукції (робіт, послуг) є вартісною оцінкою використуваних у процесі виробництва продукції (робіт, послуг) природних ресурсів, сировини, матеріалів, паливно-мастильних матеріалів, основних засобів, персоналу й інших витрат на її виробництво і реалізацію.

Операційні (поточні) - це витрати операційної діяльності підприємства, тобто його основної діяльності, пов'язаної з виробництвом та реалізацією продукції, яка забезпечує основну частку його доходу.

Інвестиційні – це витрати, пов'язані з довгостроковими вкладеннями підприємством свого капіталу з метою отримання прибутку (капітальне будівництво, реконструкція підприємства, розширення виробництва, придбання довгострокових цінних паперів та ін.

Фінансові – це витрати на сплату відсотків за отримані кредити, позики; на сплату коштів фінансовим посередникам за розміщення на первинному ринку цінних паперів (акцій, облігацій), витрати на емісію тощо.

Витрати на виробництво відображають витрати на придбання усіх видів ресурсів, які безпосередньо спрямовані на виробництво продукції (виконання робіт, надання послуг).

Адміністративні витрати – це витрати підприємства на утримання адміністративно-управлінського персоналу, основних засобів загальногосподарського призначення, витрати на комунальні послуги і послуги зв'язку, на охорону, юридичні, аудиторські послуги тощо.

Витрати на збут – витрати підприємства на заробітну плату з нарахуваннями працівників відділу збуту, утримання та амортизацію основних фондів збутових підрозділів, витрати на утримання складів готової продукції, витрати на рекламу, маркетинг тощо.

Інші операційні витрати включають витрати підприємства на орендні платежі за орендоване майно, витрати на покриття безнадійних та сумнівних боргів підприємству, витрати на виробничі запаси, реалізовані на сторону, суми втрат від знецінення запасів, нестач і псування товарно-матеріальних цінностей та ін.

Прості (одноразові) витрати – мають єдиний економічний зміст; наприклад, сировина і матеріали, заробітна плата тощо.

Комплексні витрати – різні за своїм складом і охоплюють декілька елементів витрат, їх ще називають непрямими; наприклад, загальновиробничі та адміністративні витрати, втрати від браку.

Поточні витрати виникають переважно в даному періоді і відносяться на собівартість даного періоду.

Незавершене виробництво – це витрати, здійснені у поточному році під певні види продукції майбутнього періоду.

Витрати майбутніх періодів здійснюються в даний період, але відносяться на собівартість продукції наступних періодів. Це витрати некапітального характеру (витрати на поліпшення земель, силосних траншей, загород для тварин, орендна плата).

Постійні витрати – це такі витрати, що безпосередньо не змінюються при збільшенні або зменшенні масштабів виробництва в короткостроковому періоді.

Змінними називають такі витрати, величина яких безпосередньо залежить від масштабів виробництва продукції.

Статті витрат - це витрати, які відрізняються між собою функціональною роллю у виробничому процесі та місцем виникнення. За статтями витрат формується собівартість одиниці продукції, тобто її калькуляція.

Калькуляція – це представлений в табличній формі бухгалтерський розрахунок витрат у грошовому вираженні на виробництво і збут одиниці виробу або партії виробів, а також на здійснення робіт і послуг.

Кошторис витрат – це загальна сума витрат на виробництво і збут продукції в цілому по підприємству в певному розрахунковому періоді.

Об'єкт витрат – це продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

Собівартість продукції - це вартісна форма поточних витрат підприємства на підготовку виробництва, виготовлення продукції та її збут.

Структура собівартості – відсоткове співвідношення окремих статей витрат у собівартості продукції.

Планова собівартість визначається перед початком планового періоду на основі прогресивних норм витрат ресурсів та діючих цін на ресурси в момент складання плану.

Фактична собівартість відображає фактичні витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції за даними бухгалтерського обліку; може бути нижчою або вищою від планової собівартості.

Нормативна собівартість продукції формується із витрат на виробництво та реалізацію продукції, визначених на основі діючих норм витрат ресурсів.

Кошторисна собівартість відображає витрати підприємства на виріб або замовлення, які виконуються в одиничному виробництві або в разовому порядку.

Теоретичні питання:

1. Що таке «витрати»?
2. Яким чином класифікуються витрати підприємства за видами діяльності?
3. Охарактеризуйте зміни змінних витрат підприємства на весь обсяг виробництва та на одиницю продукції при зростанні обсягу виробництва.
4. Поясніть, чи можуть на діючому підприємстві, яке тимчасово простоє через нестачу сировини, постійні витрати дорівнювати нулю?
5. Що таке Єдиний соціальний внесок і які складові він включає?
6. Чи включає собівартість продукції фінансові витрати підприємства? Чому?
7. Поясніть, чому втрати від браку на підприємстві слід віднести до комплексних?
8. Чи включає виробнича собівартість продукції витрати на проведення маркетингових досліджень та витрати на рекламу продукції? Поясніть.
9. Чи може індивідуальна собівартість бути рівною галузевій? Якщо так, то за яких умов?
10. Назвіть основні методи формування кошторисів витрат.
11. Коротко охарактеризуйте методи обчислення собівартості нової продукції.
12. Яким чином в сучасних умовах можливо зменшити собівартість продукції, послуг, робіт?

Тестові завдання:

1. При зростанні обсягу виробництва змінні витрати...

- а) на весь обсяг виробництва – зменшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;
- б) на весь обсяг виробництва – збільшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;
- в) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – зменшуються;
- г) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – збільшуються.

2. Матеріальні витрати є статтею...

- а) цехової собівартості;

- б) виробничої собівартості;
- в) повної собівартості;
- г) усі відповіді вірні.

3. При зростанні обсягу виробництва постійні витрати...

- а) на весь обсяг виробництва – зменшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;
- б) на весь обсяг виробництва – збільшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;
- в) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – зменшуються;
- г) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – збільшуються.

4. Залежно від місця формування витрат виділяють такі види собівартості:

- а) індивідуальна;
- б) повна;
- в) галузева;
- г) нормативна.

5. За складом продукції виділяють такі види собівартості:

- а) валова;
- б) кошторисна;
- в) індивідуальна;
- г) товарна.

6. Витрати на оплату праці персоналу і сплату єдиного соціального внеску є статтею...

- а) цехової собівартості;
- б) виробничої собівартості;
- в) повної собівартості;
- г) усі відповіді вірні.

7. Витрати на збут продукції є статтею...

- а) цехової собівартості;
- б) виробничої собівартості;
- в) повної собівартості;
- г) немає правильної відповіді.

8. Калькулювання собівартості «по показникам» - це...

- а) метод калькулювання собівартості продукції на основі обліку витрат по кожному індивідуальному виробу або за окремою партією виробів;
- б) метод калькулювання собівартості продукції на основі групування витрат в межах окремих процесів або стадій виробництва;
- в) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість усіх (змінних і постійних) виробничих витрат;
- г) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість продукції лише змінних виробничих витрат.

9. Калькулювання собівартості «по процесам» - це...

- а) метод калькулювання собівартості продукції на основі обліку витрат по кожному індивідуальному виробу або за окремою партією виробів;
- б) метод калькулювання собівартості продукції на основі групування витрат в межах окремих процесів або стадій виробництва;
- в) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість усіх (змінних і постійних) виробничих витрат;
- г) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість продукції лише змінних виробничих витрат.

10. Управління витратами – це:

- а) процес пошуку резервів збільшення кількості робочих місць;
- б) процес розробки нових видів продукції;
- в) процес цілеспрямованого формування витрат за місцем виникнення і різновидами продукції за постійного контролю їх рівня і стимулювання зниження.

Завдання для підготовки до практичних занять:

Завдання 1. Розрахувати повну собівартість продукції за наступних вимог:

- виробнича програма продукції становить 2500 шт.;
- матеріальні витрати на одиницю продукції дорівнюють 25 грн.;
- фонд оплати праці промислово-виробничого персоналу становить 175000 грн.;
- єдиний соціальний внесок встановлений у розмірі, передбаченому чинним законодавством;
- амортизація основних фондів виробничих засобів цеху становить 180000 грн.;
- загальновиробничі витрати складають 15% від цехової собівартості продукції.

Завдання 2. Прибуток на одиницю продукції становить 175 грн., рівень рентабельності – 38 %. Визначити собівартість та реалізаційну ціну продукції.

Завдання 3. За звітний рік підприємство виробило основної продукції на суму 250 тис. грн, а також напівфабрикатів на суму 30 тис. грн (з них 75% для власного використання, решту – для продажу), надало населенню послуг промислового характеру на суму 23 тис. грн. Залишки незавершеного виробництва на кінець року зросли на 7 тис. грн., залишки готової продукції на складі на початок року становили 10 тис. грн, на кінець року – 5 тис. грн. Визначити обсяг товарної, валової та реалізованої продукції підприємства за звітний рік.

Завдання 4. За 2020 р. підприємство мало такі показники діяльності: обсяг вироблених і реалізованих виробів становив 30 тис. одиниць, постійні витрати при цьому становили 450 тис. грн, а змінні – 525 тис. грн. Оптова ціна виробника (без ПДВ), встановлена на такий виріб, 47 грн. Скільки виробів додатково потрібно виготовити і реалізувати в наступному році, якщо підприємство бажає збільшити свій прибуток на 15%?

Рекомендована література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М. та ін. Економіка підприємства: навч. посіб. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 154 с.
3. Бережна М.С. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки. 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_005.pdf
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Міністерства Фінансів України за станом на 31.12.1999 № 318. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: наказ Міністерства промислової політики України: редакція від 09.07.2027 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0373581-07#Text>.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: підручник. Київ: Каравела, 2015. 416 с.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Основні засоби підприємства: характеристика та класифікація (основних фондів).
2. Облік надходження та наявності основних засобів на підприємстві.
3. Методи (способи) оцінки та переоцінки основних засобів.
4. Знос і відновлення основних засобів.
5. Розрахунок показників амортизації. Способи розрахунку і списання амортизації.
6. Забезпеченість основними засобами та її вплив на кінцеві результати діяльності підприємства.
7. Відтворення основних засобів.
8. Ефективність використання основних засобів.
9. Фактори підвищення економічної ефективності використання основних засобів.
10. Економічна сутність оборотних коштів. Нормативні документи, що регламентують їх формування і використання.
11. Склад і класифікація оборотних коштів підприємства.
12. Управління оборотними коштами (нормування оборотних коштів; формування запасів; оцінка запасів і залишків).
13. Оборотність оборотних коштів.
14. Фактори підвищення економічної ефективності використання оборотних коштів.
15. Персонал підприємства та економічна ефективність його використання.
16. Поняття персоналу, кадрів підприємства. Нормативні документи, що регламентують використання та оплату праці.
17. Розвиток трудових ресурсів на підприємстві.
18. Формування трудових ресурсів на підприємстві.
19. Трудове життя: підвищення якості.
20. Формування ринку праці в сучасних умовах: вплив заробітної плати.
21. Робочий час: методика раціонального використання.
22. Економічна ефективність використання праці.
23. Фактори та шляхи підвищення ефективності праці.
24. Фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, що впливають на величину витрат (витрат).
25. Показники ефективності використання витрат.
26. Методи калькуляції витрат.

27. Виробничий процес: склад, види, принципи організації. Поняття виробничого циклу і його складових частин.

28. Організаційна структура управління підприємством. Типи управлінських структур, їх поширення за галузями та сферами підприємницької діяльності.

29. Основні структури управління на зарубіжних фірмах, корпораціях, компаніях.

30. Поняття про посадових інструкціях і положеннях про відділи і служби.

31. Поняття прогнозування та планування підприємницької діяльності, їх періодизація.

32. Генеральна стратегія підприємства, її призначення, складові. Фактори формування господарських стратегій.

33. Виробнича програма підприємства: поняття, призначення; наступність і відмінність від плану виробництва і реалізації продукції.

34. Види цін і їх класифікація: сфера функціонування, зона і час дії, спосіб розробки, форма затвердження та ін. Система цін.

35. Динаміка змін структури капітальних вкладень.

36. Планування капітальних вкладень і капітального будівництва: склад і вихідні матеріали для довгострокових і поточних планів.

37. Організаційні форми інвестиційного процесу.

38. Види, склад і порядок визначення доходів і прибутку підприємства.

39. Принципи планування прибутку.

40. Розподіл прибутку та її особливості на підприємствах різних форм власності.

41. Фінанси та фінансові ресурси підприємств, їх джерела та напрямки використання.

42. Фінансовий план підприємства.

43. Оцінка структури вартості майна та коштів, вкладених у нього.

44. Малий бізнес: фінансово-кредитні механізми.

45. Інвестиційна політика малого підприємства.

46. Санація підприємств: економічна сутність, класична модель.

47. Формування прибутку на підприємствах України.

48. Реструктуризація підприємств: основна ідея.

49. Розвиток організаційно-правових форм бізнесу на Україні.

50. Аналіз організаційно - правових форм підприємницької діяльності України в порівнянні з німецькими аналогами.

51. Економічна сутність виробничих потужностей підприємств та фактори, що їх визначають.

52. Виробнича потужність підприємства та підвищення ефективності її використання.

53. Державна підтримка розвитку бізнесу в Україні.

54. Обумовленість використання бізнес-планування в підприємницькій діяльності.

55. Засоби використання маркетингу в підприємницькій діяльності.

56. Способи оцінки підприємницьких ризиків.

ВИСНОВКИ

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються здобувачем вищої освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Вона займає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності СРС значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента. Саме завдяки СРС відбувається перехід від переважно виконавчої репродуктивної діяльності студентів до пошукового, творчого начала на всіх етапах навчання у закладах вищої освіти.

Самостійна робота з дисципліни «Економіка підприємства» припускає її здійснення в наступних видах: самостійне вивчення нормативних актів, опрацювання додаткового теоретичного матеріалу, розв'язання запропонованих задач тощо.

Поглиблення знань під час самостійної роботи студентів пов'язане з поєднанням змісту та структури (взаємозв'язків) матеріалу, що вивчається. Велике значення має закріплення та систематизація знань, їх застосування для аналізу даних та формування висновків. Таким чином відбуваються наукові узагальнення, співвідношення теорії з практикою, з суспільними або особистісними проблемами, інтересами, потребами.

Особливу роль тут відіграють психологічні процеси – відчуття, пам'ять, мислення, уява, – які мають працювати активно, цілеспрямовано та узгоджено.

Дана методична розробка містить рекомендації, які дозволять здобувачам вищої освіти самостійно оволодіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями та навичками діяльності за фахом, досвідом творчої та дослідницької діяльності.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV: редакція від 16.10.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: редакція станом на 01.01.2021 року. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV: редакція від 16.10.2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 15 «Дохід», затверджене Наказом Міністерства України, від 31.12.2000 р. № 318. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/rada.kiev.ua/laws.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати», затверджене Наказом Міністерства України від 31.12.2000 р. № 318. [Електронний Ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/rada.kiev.ua/laws.
6. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В. Г. Андрійчук. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.
7. Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М. та ін. Економіка підприємства: навч. посіб. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 154 с.
8. Бандурка О.М. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків, 2017. 192 с.
9. Бережна М.С. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки. 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_005.pdf
10. Березін О.В., Березіна Л.М., Бутенко Н.В. Економіка підприємства: Навч. посібник. Київ: Знання, 2009. 390 с.
11. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. Київ, 2016. 378 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12571/1/%D0%95%D0%9F-%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D1%84%D0%B0%D0%B9%D0%BB.pdf>.
12. Власова Н. О., Гросул В. А., Краснокутская Н. С., та ін. Економіка торгівлі: навч. пос. Харків, 2015. 473 с.
13. Гринчуцький В.І, Карапетян Е.Т., Погрішук Б.В. Економіка підприємства: навч. посіб. для студентів вузів. Київ, 2012. 303 с.

14. Гурська О.М. Групи підприємств в Україні: структура, мета формування та проблеми обліку. 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?
15. Димченко О.В., Тараруєв Ю.О., Аболхасанзад А. Інвестиційна привабливість підприємства як економічне поняття. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 3 (1). С. 206-214. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_3%281%29__32.
16. Економіка підприємства: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Г. Мельник, О. І. Карінцева. Суми, 2012. 863 с.
17. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник. Київ, 2013. 728 с.
18. Інноваційне промислове підприємство в формуванні сталого розвитку: монографія / ред. кол. О.І. Амоша, Х. Джвігол, Р. Мішкевіч. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2018. 296 с.. <https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Monography-Kyiv-Amosha-Dzwigol-Miskiewicz2.pdf>.
19. Кавун С.В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект. Харків, 2014. 311 с.
20. Камишнікова Е. В., Маматова Л. Ш. Економіка підприємства: курс лекцій з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів спеціальностей 051 «Економіка підприємства», 075 «Маркетинг», 072 «Фінанси і кредит», 071 «Облік і аудит» усіх форм навчання, Маріуполь, 2017. 205 с. Режим доступу: <http://umm.pstu.edu/handle/123456789/12321>.
21. Колосов А.М., Чеботарьов В.А., Марков Р.В. та ін. Основи бізнес-планування в мікропідприємстві: науково-практичний довідник для бенефіціарів Mercury Corps. Старобільськ : ДЗ. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2016. 52 с.
22. Небава М.І., Адлер О.О., Козловський В.О., Лесько О.Й., Мокіна Ю.В. Економіка та організація виробничої діяльності : навчальний посібник. Вінниця, 2012. 187с.
23. Оробчук М.Г., Лисий І.В. Задачі з економіки підприємства та методика їх розв'язування: Навчальний посібник. Львів, 2001.
24. Полторацька О. В. Формування економічної поведінки як частини стратегічного управління промисловими підприємствами. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету «Ефективна економіка»: збірник наукових праць*. 2017. № 2. Видавництво ТОВ «ДКС-центр». URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5442>.
25. Посохов І.М., Дюжев В.Г., Сусліков С.В., Тимофєєва К.О. Економіка підприємства: навч. посіб. Харків, 2016. 380 с.

26. Примак Т.О. Економіка підприємства: Навч. Посібник. – Київ, 2001. – 178с.

27. Про затвердження Методичних рекомендацій з прогнозування показників таблиць «витрати-випуск» (міжгалузевого балансу) Міністерство економіки та з питань Європейської інтеграції України (Мінекономіки). Наказ № 483 від 08.12.2005 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseht/ua-dmprbt/index.htm>

28. Розвиток підприємства: стратегічні наміри, ризики та ефективність: кол. моногр. / Г. О. Швиданенко, К. С. Бойченко ; М-во освіти і науки України, Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Електронні текстові дані. Київ : КНЕУ, 2015. 231 с.

29. Станіславик О. В. Актуальні шляхи та фактори підвищення конкурентоспроможності вітчизняного підприємства. *Вісник Луцького національного технічного університету «Економічний форум»: збірник наукових праць*. 2017. № 2. С. 223-231.

30. Стратегія підприємства: адаптація організацій до впливу світових суспільно-економічних процесів : монографія. [Наливайко А.П., Решетняк Т.І., Євдокимова Н.М. та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.П. Наливайка]. Київ, 2013. 454 с.

31. Управління підприємствами: сучасні тенденції розвитку: [моногр.]. Н. П. Гончарова, Г. О. Швиданенко, І. М. Рєпіна. Київ, 2006. 284 с.

32. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства. Київ, 2002. 656с.

33. Шваб Л. І. Економіка підприємства: підручник. Київ: Каравела, 2015. 416 с.

34. Шмалій Л. В. Інформаційно-комунікаційне забезпечення економічної безпеки підприємств зв'язку. Дис. на здоб. ступ. канд. екон. наук. Київ, 2020, 260 с. Режим доступу: http://www.dut.edu.ua/uploads/p_1537_98071022.pdf.

Навчально-методичне видання

Наталія Володимирівна Бурда, к.е.н. доцент
Наталія Миколаївна Чеботарьова, к.е.н., доцент

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 051 «ЕКОНОМІКА» ТА 075 «МАРКЕТИНГ»

За редакцією авторів

Комп'ютерне макетування – Чеботарьова Н. М., Бурда Н. В.

Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman
Друк ризографічний. Ум. друк арк. 2,7.
Наклад 100 прим.

Видавець: ФОП Коваленко Л.О. ІНН 2812402340
вул. Слобожанська, 40, м. Старобільськ, Луганська обл., 92703
